

UDK 343.1(091)
343.322(497.5:436)(091)
343.919(436)“1670/1671“(093.2)
94(497.5)“1664/1671“(093.2)
929 Zrinski, P.
929 Frankopan, F. K.
Primljeno 29. srpnja 2023.
Izvorni znanstveni rad
DOI 10.54070/hlj.30.1.7

Dr. sc. dr. h. c. Mirjan Damaška*

TIJEK POSTUPKA PROTIV ZRINSKOG I FRANKOPANA **

Rad je nastao u okviru znanstveno-istraživačkog projekta Zrinsko-frankopanska urota – pravni aspekti Zaklade Marija i Mirjan Damaška. Autor projekt nije samo osmislio, pokrenuo i financirao nego je u njemu i djelovao kao glavni istraživač te je napisao dvije uvodne studije, od kojih druga predstavlja ovaj rad. Originalnost rada proizlazi ne samo iz velikog povijesnopravnog i kaznenoprocenog znanja autora već i iz toga što rad predstavlja prvu pravnu analizu originalnih dokumenata spisa predmeta u kaznenom postupku protiv hrvatskih velikaša Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Autor je kazneni postupak protiv dvojice hrvatskih velikaša analizirao na temelju prvi put sastavljenog, objedinjenog i objavljenog procesnog spisa i pratećih dokumenata u knjizi “Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana – dokumenti” sa suđenja u kaznenom predmetu koji je pohranjen u Austrijskom državnom arhivu. Od ukupno 90 objavljenih dokumenata 31 je po prvi put s njemačkog, latinskog i talijanskog jezika preveden na hrvatski jezik. Teorijska kaznenoprocena analiza tijeka kaznenog postupka uronjena je u povijesnopravni, poredbeni i politički kontekst, uz detaljan prikaz konkretnih događana vezanih uz okrivljenike, svjedoke, istražna i upravno-sudska tijela. Autor je utvrdio da se radi o mješovitom tipu kaznenog postupka prema austrijskom zakoniku Ferdinandea te je opisao i analizirao njegove inkvizitorne i akuzatorne procesne forme u povijesnoporedbenoj perspektivi, kao i specifičnosti vezane uz plemićki status inkvizita, iznimnu težinu zločina

* Dr. sc. Mirjan Damaška, sterling profesor emeritus prava na Yale Law School, SAD; mirjan.damaska@yale.edu; ORCID iD: 0009-0009-0598-089X

Rad je pripremila za objavu u Ljetopisu, napisala sažetak i uredila bilješke prof. dr. sc. Zlata Đurđević, redovita profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

** Uredništvo zahvaljuje autoru i nakladnicima Zakladi Marija i Mirjan Damaška te Školskoj knjizi d. d. na suglasnosti za objavljivanje u Ljetopisu studije “Tijek postupka protiv Zrinskog i Frankopana” prof. dr. sc. Mirjana Damaške, objavljene u knjizi “Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana – dokumenti”, urednica Nella Lonza, u izdanju Školske knjige u srpnju 2023. godine na stranicama 37–64.

uvrede veličanstva, torturu, tajnost i dvostupnost carskog odlučivanja. Detaljno su opisani pojedini procesni stadiji, od istrage, uključujući i pokretanje postupka i inquisitio specialis, zatim suđenje, od sastava i nadležnosti suda, optužnica, pisanih podnesaka inkvizita i branitelja te tužiteljevih replika, prijedloga odluka suca izvjestitelja, provizornih presuda, očitovanja careve Tajne konferencije, do objave careve odluke i izvršenja kazni. Povijesni je značaj postupka u tome što je pogubljenjem Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana skršena moć dviju hrvatskih velikaških obitelji koje su od srednjeg vijeka do 1671. podarile Hrvatskoj čak dvanaest banova. Da nisu nestale s političke pozornice, prema mišljenju autora, hrvatska bi povijest izgledala drugačije.

Gljučne riječi: Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, kazneni postupak, zrinsko-frankopanska urota

*I videl sem v megli,
v megli sem videl:
Zerinski grof čez meglu
kak slepec gre v Beč.
A nazaj ga nebu, a nazaj ga nebu,
a nazaj ga nebu nigdar več.*

Miroslav Krleža, „Planetarijom“, *Balade Petrice Kerempuha*

Kazneni postupak protiv Zrinskog i Frankopana vodio se osebujnom kombinacijom procesnih formi prikladnih postupku kao istražnoj djelatnosti suda i procesnih formi prikladnih postupku kao sporu stranaka pred sudom. Drugim riječima, postupak se vodio kombinacijom inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi. Uporište za tu kombinaciju pružao je Kazneni red cara Ferdinanda III., donesen desetak godina prije početka ugarsko-hrvatske urote protiv njegova sina, cara Leopolda. Iako je taj zakonik, poznat pod imenom *Ferdinandea*, bio obvezan izvor prava samo u Donjoj Austriji, njegove su odredbe poslužile kao normativna okosnica za suđenje ugarskim i hrvatskim urotnicima. Varijanta inkvizitornoga postupka koju je usvojila *Ferdinandea* bila je za okrivljenika nepovoljnija od one koja je prevladavala u onodobnim njemačkim političkim zajednicama, posebno zbog toga što se po odredbama *Ferdinandee* okrivljenik nije smio služiti odvjetnikom. No pored toga procesnog modela *Ferdinandea* je obuhvaćala i za okrivljenika mnogo povoljniji akuzatorni postupak. U toj rijetko kad primjenjivanoj vrsti kaznenoga postupka tužitelj (obično fiskalni službenik) sastavio bi optužnicu, pa se daljnji postupak vodio slično građanskim parnicama, u kojima je prevladavala razmjena pismenih podnesaka stranaka, a optuženik je imao pravo poslužiti se odvjetnikom. Ako bi se u tom postupku pojavile dokazne teškoće, posebno zbog pomanjkanja

prisilnih mjera za dobivanje priznanja, sudac je mogao donijeti odluku da se postupak pretvori u inkvizitorni, u kojem je pod određenim uvjetima bila dozvoljena tortura.¹ Obrnuta pretvorba, prijelaz iz inkvizitornoga u akuzatorni postupak, bila je nepoznata zakonodavstvu i običajnoj praksi njemačkih sudova. Do te kombinacije procesnih formi došlo je, međutim, u procesima protiv Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja.² Po dovršenim istragama protiv te trojice velikaša mogle su prema *Ferdinandei* biti donesene presude, ali je umjesto toga car osnovao *ad hoc* poseban sud sa zadatkom da nakon razmjene pismenih podnesaka optužbe i obrane donese odluku na temelju u istrazi izvedenih dokaza.

Pored kombinacije inkvizitornih i akuzatornih procesnih modela postojala je još jedna osebujnost postupaka protiv Zrinskog i Frankopana. Nju su tvorila odstupanja od normalno važećih propisa *Ferdinandee*, kako u inkvizitornoj tako i u akuzatornoj fazi. Ta je odstupanja omogućavala u njemačkim zemljama proširena doktrina da se u postupku za iznimno teške zločine smije odstupiti od predviđenoga procesnog reda.³ Zločin uvrede veličanstva, koji je Zrinskom i Frankopanu bio stavljen na teret, spadao je nedvojbeno u tu kategoriju.⁴ No, treba primijetiti da među pravnicima koji su se na tu doktrinu pozivali nije bilo sloge u pogledu pitanja koji se procesni propisi mogu zanemariti i „steznik” propisa opustiti.

Pokušaj rekonstrukcije tih osebujnih političkih procesa nailazi na nemale teškoće. Njihove osnovne konture nije teško sagledati, ali za utvrđivanje nekih njihovih aspekata nedostaju nam pouzdani izvori saznanja. Zapisnici o saslušanjima okrivljenika puki su sažeci radnji koje su trajale satima, pa tvore dokumentarni torzo kojemu manjkaju važne pojedinosti. Posebno je teško utvrditi u kojoj su se mjeri istražitelji i suci služili informacijama koje su potjecale iz kaznenih postupaka protiv drugih sudionika urote protiv bečkoga dvora, informacijama koje Zrinskom i Frankopanu nisu bile predočene da bi na njih mogli reagirati. To osobito vrijedi za prelijevanje informacija i dokaza iz istraga pro-

¹ Poblžiže v. Vladimir Bayer, *Kazneno postupovno pravo*, knjiga I: *Poviestni razvoj*, Zagreb 1943, 120.

² O postupku protiv toga ugarskog velikaša bit će u nastavku govora samo kad to bude neophodno zbog njegove uske povezanosti s postupkom protiv Zrinskog i Frankopana.

³ Doktrinu je proglasio papa Inocent III. još u trinaestom stoljeću. Četiri stoljeća poslije zagovarao ju je Benedikt Carpozov, veliki pravni autoritet u njemačkim zemljama. V. Benedictus Carpozovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars III, q. 102, n. 67, Wittebergae 1635.

⁴ Smatrao se, naime, najtežim od svih zločina. V. Carpozovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars I, q. 41, n. 1. Jedan talijanski pravnik šesnaestoga stoljeća sastavio je za zločin uvrede veličanstva listu od tridesetak dozvoljenih odstupanja od normalno važećih propisa. V. Mattheus de Afflictis, *Super tertium feudorum librum... commentaria*, Rubrica *Quae sunt regalia*, Francofurti 1598, 799-809.

tiv štajerskoga grofa Tattenbacha i maločas spomenutoga ugarskog velmože Nádasdyja, od kojih je istraga protiv Tattenbacha bila pokrenuta prije, a ona protiv Nádasdyja nakon pokretanja postupka protiv hrvatskih velikaša. Osim toga, dvorski kancelar barun Hocher, koji je vodio sve te istrage, obnašao je u bečkoj vladi funkciju ministra unutarnjih poslova, pa je morao posjedovati saznanja o uroti i urotnicima stečena izvan kaznenih postupaka. Što se pak utvrđivanja stvarnoga odnosa procesnih institucija prema Zrinskom i Frankopanu tiče, otežava ga okolnost da su zapisnike i druge sudske dokumente sačinili carevi službenici neskloni hrvatskim velikašima. Lako je stoga zamisliti da su iz dokumenata izostavili moguće okrivljenicima upućene prijetnje i obmane. Sve u svemu, jasne konture postupaka protiv Zrinskog i Frankopana okružene su nejasnoćama, pa je pri njihovu opisu, zbog neizvjesnosti koje stvara taj *chiaroscuro*, teško izbjeći da se ponekad iz poznatih činjenica mora nagađati o njihovim nedovoljno poznatim detaljima

1. ISTRAGA

Pokretanje postupka. Na neizvjesnosti nailazimo već u pogledu pitanja kad je protiv njih bio formalno pokrenut kazneni postupak. Slobode su bili lišeni 19. travnja 1670., dan nakon što su se dovezli iz predgrađa u Beč kočijom prvoga careva tajnog savjetnika Lobkovicza. Četiri dana poslije spomenuti kancelar Hocher ispitao je Lahna, konjušnika Zrinskog, o vezama njegova gospodara s Turcima,⁵ a prvih dana svibnja Zrinski i Frankopan podnijeli su caru ponizna očitovanja kojima su priznali neke svoje „grijehe” i zamolili ga za povrat u njegovu milost.⁶ Tajna konferencija već je 29. travnja caru predložila osnivanje istražnog povjerenstva, što je dan kasnije i usvojeno.⁷ Međutim, car je to istražno povjerenstvo na čelu s Hocherom imenovao tek u lipnju 1670.,⁸ izvorno za odnose Zrinskog i Frankopana s Turcima, a nešto kasnije i za njihove druge neprijateljske aktivnosti protiv bečkoga dvora. S pravnoga gledišta postavlja se sad pitanje jesu li formalni postupci protiv njih bili pokrenuti kad su dan po dolasku u Beč bili lišeni slobode, odlukom o osnivanju istražnog povjerenstva krajem travnja ili tek carevim imenovanjem članova tog povje-

⁵ Prvi iskaz Rudolpha Lahna, 23. travnja 1670., br. 37.

⁶ Očitovanje Petra Zrinskog, 2. svibnja 1670.; Prvo očitovanje Frana Krste Frankopana, 2. svibnja 1670.; Drugo očitovanje Frana Krste Frankopana, 3. svibnja 1670.; Treće očitovanje Frana Krste Frankopana, 4. svibnja 1670., br. 39-42.

⁷ Izvještaj Tajne konferencije o istražnom povjerenstvu i drugim pitanjima, 29. travnja 1670., s odlukom Leopolda I. od 30. travnja 1670., br. 38.

⁸ *Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana*, prir. Franjo Rački, Zagreb 1873. br. 457, str. 299-300.

renstva u lipnju 1670. Da bi se dobio oslonac za odgovor na to pitanje, treba imati na umu kako se u njemačkim zemljama sedamnaestoga stoljeća pokretala istraga. Dijelila se na opću i posebnu. Općoj je svrha bila neformalno prikupljanje informacija o tome postoji li osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo i tko je sumnjiv da je to djelo počinio. Ako su te dvije pretpostavke bile utvrđene, bila bi pokrenuta posebna istraga (*inquisitio specialis*), čiji je zadatak bio na pravom predviđen način prikupiti dokaze potrebne za donošenje presude. Kazneni postupak formalno je započinjao tek otvaranjem posebne istrage, kojoj je prvi korak bilo određivanje istražnoga zatvora i „artikulirano” ispitivanje okrivljenika.⁹ Tu je dvodiobu istražne djelatnosti predviđala i *Ferdinanda*, pa se ona vjerojatno provodila i u postupcima protiv Zrinskog i Frankopana. Uzme li se to u obzir, malo je vjerojatno da je posebna istraga bila pokrenuta njihovim utamničenjem. U dostupnim spisima nema traga odluci o određivanju istražnoga zatvora, a znakovito je da po lišavanju slobode nisu bili podvrgnuti ispitivanju.¹⁰ Vjerojatnije je stoga da su postupci protiv njih bili formalno pokrenuti tek imenovanjem istražnog povjerenstva u lipnju 1670. Tek su ih tada ispitivali na način predviđen za dobivanje dokaza u inkvizitorskom postupku. Sve prethodne procesne radnje spadale bi prema tome u opću istragu.

Zaključku da su postupci protiv Zrinskog i Frankopana bili formalno pokrenuti tek u lipnju 1670. može se prigovoriti da je konjušnik Zrinskog bio formalno ispitivan već krajem travnja. Ne znači li to da se već tada protiv njih vodila posebna istraga? Vjerojatnijim se čini da je konjušnikovo ispitivanje bilo primjer spomenutoga prelijevanja informacija iz postupaka protiv drugih sudionika ugarsko-hrvatske urote. Protiv grofa Tattenbacha postupak je bio pokrenut već u ožujku 1670., pa je na saslušanju održanom 28. ožujka iskazao da je od konjušnika Zrinskog doznao za planove Zrinskog o suradnji s Turcima.¹¹ Taj je iskaz pružio Hocheru informacije potrebne za artikulirano ispitivanje konjušnika. Ako zapisnik o tom ispitivanju nije zalutao iz spisa o postupku protiv Tattenbacha, trebalo bi ga smatrati formalnom procesnom radnjom poduzetom u očekivanju odluke o imenovanju istražnog povjerenstva. Netko bi mogao pomisliti da tih dana sročena očitovanja Zrinskog i Frankopana spadaju u posebnu istragu kao funkcionalni nadomjestak usmenoga ispitivanja

⁹ Artikulirano ispitivanje, ili ispitivanje po člancima, sastojalo se od toga da bi istražitelj „inkvizitu” postavljao pitanja čiji su sadržaj pružale neformalne informacije prikupljene u općoj istrazi.

¹⁰ Njihovo utamničenje moglo se temeljiti na carevoj moći nezavisnoj od redovnoga sudskog postupka, istoj moći kojom je 29. ožujka 1670. proglasio da Zrinskog svatko može uhititi i ubiti (Proglas Leopolda I. podanicima zemalja krune sv. Stjepana o nevjeri Petra Zrinskog, 29. ožujka 1670., br. 23). O tom po uzoru na rat zamišljenom vladarevu prerogativu v. Luigi Lacché, „*Ordo non servatus: Anomalie processuali, giustizia militare e „Specialia” in antico regime*”, *Studi storici* 29/2 (1988), 361-384.

¹¹ V. Adam Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz, Sein Leben und Wirken*, Wien 1860, 286.

okrivljenika kojim je započinjao taj procesni stadij. Na negativan odgovor upućuje, međutim, geneza tih caru upućenih pokajničkih pisama. Njihovim slanjem caru Zrinski i Frankopan povodili su se za primjerom Nádasdyja. U siječnju 1669. bečki je dvor došao u posjed prepiske o Nádasdyjevim protuhabsburškim aktivnostima, pa je Nádasdy u listopadu došao u Beč zatražiti carev oprost. Lobkowitz, najutjecajniji Leopoldov ministar, savjetovao mu je da poniznim pismom caru prizna urotničke spletke, pa će ga car pomilovati. Nádasdy je savjet poslušao i napisao caru pokorničko pismo, koje je doista dovelo do njegova pomilovanja, tako da je u vrijeme kad su Zrinski i Frankopan stigli u Beč još bio na slobodi.¹² Sva je prilika da su im po dolasku Lobkowitz ili Hoher savjetovali da slijede Nádasdyjev primjer, napišu caru *Bittschrifte*, pa da i oni mogu računati na carevu milost.¹³ Bilo kako bilo, očito je da njihova caru upućena pisma nisu bila plod službenih sudačkih aktivnosti, pa nisu formalne procesne radnje kadre nadomjestiti ispitivanje okrivljenika kojim je započinjala posebna istraga.

Zbog toga što očitovanja ne možemo smatrati procesnim radnjama, nejasna je pravna priroda u očitovanjima sadržanih priznanja. Jasno je samo to da nisu spadala u kategoriju priznanja koja su po rimsko-kanonskom dokaznom pravu dostajala za izricanje smrtno kazne. Po tom se pravu, koje su u šesnaestom stoljeću prihvatile njemačke zemlje, smrtna kazna mogla izreći samo na temelju priznanja položenih pred sucem (*coram iudice*) i u sklopu odgovora na po sucu postavljena pitanja. Priznanja koja nalazimo u očitovanjima Zrinskog i Frankopana nisu pak bila dana u nazočnosti procesnih tijela, a sastojala su se od slobodnih naracija u pismenoj formi.¹⁴ U normalnim kaznenim predmetima takva priznanja smatrala su se indicijama ili posrednim dokazima, nedovoljnim za izricanje najtežih tjelesnih kazni. No budući da je u postupku za zločin uvrede veličanstva bilo dopušteno odstupiti od uobičajenih propisa, neki su pravni autoriteti zastupali stanovište da se osuda za taj zločin može izreći i na temelju posrednih dokaza, ali da u tom slučaju izrečena kazna mora biti ublažena.¹⁵ Ostaje nejasno je li to ublažavanje kazne značilo da se na temelju indicija ne smije izreći smrtna kazna ili pak da se na temelju indicija ne smiju

¹² Nádasdy je bio uhićen tek u rujnu 1670., nakon što su izišle na vidjelo neke njegove naknadne protuhabsburške spletke. O tome v. Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, 258.

¹³ Znamo da je jednim pismom od 2. travnja 1670. Lobkowitz uvjeravao Zrinskog da doličnim pokoravanjem caru može računati na njegovu naklonost (Lobkowitzovo obećanje pomilovanja Petru Zrinskom, 2. travnja 1670., br. 26).

¹⁴ Pismenu formu valja naglasiti jer je u rimsko-kanonskom dokaznom pravu vrijedilo načelo da se zločin ne dokazuje pismenim dokazima. No od toga načela bila su dozvoljena brojna odstupanja, od kojih se jedno odnosilo na zločin uvrede veličanstva. V. Prosperus Farinacius, *Praxis et theoricae criminalis... pars III*, q. 84, n. 11, Lugduni 1635.

¹⁵ V. Hieronymus Gigas, *Tractatus de crimine laesae maiestatis*, Lib. II, q. 21 i 28, Lugduni 1557. V. i niže.

izricati njezina pooštrenja. Stav koji su u tom pogledu zauzeli suci u postupcima protiv Zrinskog i Frankopana nije bio jasno izražen, jer su pored posrednih imali na raspolaganju i direktne dokaze. Za naše potrebe dovoljno je uočiti da očitovanja Zrinskog i Frankopana nisu spadala u aktivnosti posebne istrage, pa ih kroz pravnu leću treba smatrati neformalnim prikupljanjem informacija tijekom opće istrage.

Posebna istraga. Da bi se shvatila osebnost posebne istrage u postupcima protiv Zrinskog i Frankopana, korisno je osvrnuti se na istragu koja je pod talijanskim utjecajem prevladavala u njemačkim zemljama sedamnaestoga stoljeća. Ta je istraga imala dvije faze. Prva je bila posvećena prikupljanju inkriminirajućega dokaznog materijala. Spomenuli smo već da je započinjala artikuliranim ispitivanjem okrivljenika („inkvizita”), a potom bi istražni sudac artikulirano ispitivao svjedoke i informacije sakupljene u općoj istrazi dovodio u pravom predviđenu formu. Okrivljenik nije smio prisustvovati ispitivanju svjedoka i ostalim istražnim radnjama. No, u obrambenoj fazi posebne istrage sudac mu je bio dužan otkriti imena svjedoka koji su ga teretili i upoznati ga sa sadržajem njihovih iskaza. Okrivljenik je smio predložiti suočavanje sa svjedocima koji su ga teretili i saslušanje svjedoka njemu u prilog. Samostalno ili uz pomoć branitelja smio je predati sudu obrambeni spis u kojem bi iznosio svoje činjenične i pravne argumente.¹⁶ Ako je po mišljenju suca dokazni materijal sakupljen u posebnoj istrazi sadržavao „nesumnjive indicije” (*indicia indubitata*), ali ne i pravom predviđene dokaze za izricanje teških tjelesnih kazni, mogao je donijeti naredbu da se okrivljenik podvrgne torturi da bi se od njega dobilo priznanje potrebno za izricanje tih kazni.

Pogledajmo sad sustav istrage po *Ferdinandi*. Taj je zakon razlikovao opću i posebnu istragu, ali je, kao što smo uvodno primijetili, predvidio mnogo stroži režim posebne istrage. Ako bi u toj istrazi sudac zaključio da je sakupio za odluku potrebno dokazno gradivo, istražna djelatnost bila bi privedena kraju, pa je na temelju sakupljenih dokaza sud donosio presudu. Drugim riječima, otpadala je obrambena faza posebne istrage. Inkvizit nije mogao podnijeti obrambeni spis i poslužiti se braniteljem. Ako je dobrovoljno priznao zločin, a to je priznanje istražitelj smatrao vjerodostojnim, nisu se uopće saslušavali svjedoci. Tortura za dobivanje priznanja bila je dopuštena, a plemićki status inkvizita nije mu pružao imunitet od ispitivanja na mukama.¹⁷ Pod očitim utjecajem *Ferdinandee*, takva sumarna istraga bila je primijenjena u postupcima protiv Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja. Ne mora nas stoga čuditi da u dostupnim istražnim spisima nalazimo samo zapisnike o njihovu ispitivanju. U

¹⁶ O saskom pravu, koje je usvojilo taj tip istrage, v. Bayer, *Kazneno postupovno pravo*, I, 160-163.

¹⁷ V. *Ferdinandea*, Erster Theil, art. 38, par. 6, *Ferdinandi deß Dritten Neue peinliche Landgerichtsordnung in Oesterreich unter der Enns*, Wienn 1657.

očekivanju pomilovanja priznali su neke od mnogobrojnih zločina uvrede veličanstva koji su im bili stavljani na teret, pa je otpala potreba ispitivanja svjedoka.¹⁸ Iako su njihovi iskazi bili u mnogo pogleda proturječni, nisu bili podvrgnuti suočavanjima, koja su u drugim njemačkim zemljama bila dopuštena.¹⁹ O obrambenim spisima i sudjelovanju odvjetnika nije u istrazi bilo ni spomena. Vidjet ćemo da je zbog njihova velikaškoga porijekla došlo do određenih razmimoilaženja u pitanju može li ih se podvrgnuti torturi, ali je vjerojatno da bi u istrazi bili mučeni da je ispitivanje na mukama bilo potrebno za osudu.²⁰ No potrebe za iznuđivanjem priznanja nije bilo: priznali su neke oblike zločina uvrede veličanstva koji su dopuštali pooštrenu smrtnu kaznu, konfiskaciju imovine i neke dodatne vlastima poželjne posljedice osude. Za utvrđivanje nepriznatih oblika zločina istražitelji su se umjesto torturom koristili drugom vrstom prisile na samooptuživanje – promisornom i asertornom prisegom na istinitost iskaza (*iuramentum de veritate dicenda*).²¹ Zrinskom je tako prije drugoga saslušanja bilo rečeno da je car naredio da ga se ispita pod prisegom, a Frankopana je po završetku prvoga saslušanja Hoher zapitao usudi li se prisegom potvrditi istinitost rečenog.²² Stotinjak godina poslije prosvjetitelji su proglasili prisege te vrste „mentalnom torturom” bogobojaznih vjernika jer su ih dovodile u dilemu da li da se istinitim iskazom izlože okrutnim tjelesnim kaznama ili da lažnom prisegom dovedu besmrtnu dušu u pogibelj.

Istražni zapisnici u postupcima protiv Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja mogli su prema *Ferdinandi* biti podneseni sudskom vijeću da donese osuđujuće presude na osnovi dokazne građe sadržane u tim zapisnicima. No protiv toga govorili su razlozi pravne i političke prirode. Iz pravne perspektive teškoća je bila pomanjkanje obrambenoga stadija istrage, a posebno okolnost da se okrivljenici nisu mogli služiti odvjetnicima. U kontinentalnoj europskoj pravnoj književnosti bio je od četrnaestoga stoljeća proširen zahtjev da inkvizitima treba dopustiti dokaz nevinosti (*defensio*) i pomoć branitelja, čak i u postupku povodom najtežih zločina.²³ Zahtjev se izvodio iz prirodnoga, a ponegdje i

¹⁸ Zrinski je priznao, na primjer, da je zatražio tursku vojnu pomoć, a Frankopan je pak uz isprike priznao nekoliko aktivnosti koje su činile veleizdaju.

¹⁹ Prilikom svojega drugog saslušanja Frankopan je izrazio želju za suočavanjem sa Zrinskim, ali do toga nije došlo. V. Drugi iskaz Frana Krste Frankopana, 13. kolovoza 1670., br. 57.

²⁰ O podvrgavanju plemića torturi v. Gigas, *Tractatus de crimine laesae maiestatis*, Lib. II, Rubrica *De poenis committentium crimen laesae maiestatis*, q. I, no. 15 i niže u tekstu.

²¹ U običnim kaznenim predmetima ta vrsta prisege nije bila dozvoljena. Zabrana se opravdavala time da krivac dolazi u napast da lažno iskazuje i počini smrtni grijeh krivokletstva. Ispitivanje pod takvom prisegom bilo je dozvoljeno samo ako se pitanja nisu odnosila na osobnu krivnju. V. niže.

²² V. Drugi iskaz Petra Zrinskog, 24. srpnja 1670., br. 53, za Zrinskog, a Prvi iskaz Frana Krste Frankopana, 26. lipnja 1670., br. 48, za Frankopana.

²³ V. Christopher Frölich, *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*, Anderter Tractat, B. I,

božanskoga prava, pa je po mišljenju utjecajnih pravnika obvezivao i samoga cara.²⁴ Nekoliko desetljeća prije početka ugarsko-hrvatske urote tu je misao izrazio Carpzov primjedbom da se „obrana ne može uskratiti zvijeri, mnogo manje čovjeku, pa čak ni samome vragu”.²⁵ Što se pak političkih razloga tiče, treba uzeti u obzir da je kazneni postupak protiv ovih velikaša izazvao veliko zanimanje u nekoliko europskih zemalja.²⁶ Bila je riječ o sudbini visokih plemića i vrhunskih dužnosnika dviju izbornih kraljevina koji su održavali veze s raznim europskim moćnicima. Zapriječene smrtne kazne i konfiskaciju njihove cjelokupne imovine trebalo je opravdati feudalnoj aristokraciji, koja je u onodobnoj političkoj klimi bila ugrožena posezanjima apsolutistički nastrojenih vladara. Smaknuće velikaša nakon istrage kojoj je manjkala obrambena faza moglo je stoga baciti sjenu na ugled bečkoga dvora.²⁷

2. SASTAV DELEGIRANOGA SUDA I NJEGOVA NADLEŽNOST

Za suđenje u tom osebujnom postupku car je u rujnu 1670., dva mjeseca nakon imenovanja istražnog povjerenstva, osnovao takozvani Delegirani sud.²⁸ Sud se zvao „delegiranim” jer je car, ovlašten za suđenje za uvredu vladareva veličanstva, prenio svoju ovlast na *ad hoc* imenovano sudsko vijeće.²⁹ Po ugledu na Kazneni sud Donje Austrije, sud se nazivao i „nepriistranim” (*unparteiliches Geding*). Dojam njegove nepriistranosti slabio je, međutim, sastav sudskoga vijeća, u kojem nije bilo ni Ugara ni Hrvata. Suci su bili većinom Nijemci, a aktivnosti o kojima je trebalo presuditi imale su protunjemački karakter. Dojam nepriistranosti suda slabila je i centralna procesna uloga baruna Hochera, za kojega smo spomenuli da je u bečkoj vladi obnašao funkcije

Tit. 8, n. 11, str. 90; Justus Oldekop, *Contra Dn. Benedictum Carpzovium tractatus duo de appellatione in causis criminalibus*, Dec. II, q. 7, n. 3, Breae 1664.

²⁴ Jedan od tih utjecajnih pravnika bio je Farinacci, kojega su u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću nazivali *criminalistarum princeps*. V. Prosperus Farinacius, *Responsorum criminalium liber secundus*, consilium 85, n. 19 i 25, Romae 1614.

²⁵ V. Carpzovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars III, q. 115, n. 1: *Certius est defensionem esse iuris naturalis, adeo ut ne bestiis quidem nedum humani, imo nec diabolo aufferri debeat*. Njegovu traktatu o saskom kaznenom pravu pridavala se na sudovima svih njemačkih zemalja velika važnost.

²⁶ V. Karl Toifel, *Die Turken vor Wien in Jahre 1683*, Prag – Leipzig 1883, 78.

²⁷ „Urodenoj blagosti Habsburga”, koja se spominje više puta u spisu, proturječila je odluka Ferdinanda III. da se smakne cvijet češkoga plemstva nakon njihova poraza u bici na Bijeloj gori.

²⁸ Ukaz Delegiranom sudu o podizanju optužnice, 20. rujna 1670., br. 61.

²⁹ O toj carevoj ovlasti v. Carpzovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars III, q. 110, n. 89. I *Ferdinanda* je ovlastila cara da osniva *ad hoc* sudove (art. 41, par. 6).

slične funkcijama suvremenih ministara unutarnjih poslova. U ožujku 1670. bio je na sjednici Leopoldovih ministara na kojoj je zaključeno da je Zrinski izdajica čiju osobu treba „proskribirati”, konfiscirati mu imovinu i ovlastiti svakoga da ga smije umoriti.³⁰ Iz izvanprocesnih izvora poznato mu je bilo i Frankopanovo sudjelovanje u uroti, a još 1669. došao je u posjed dokumenata iz dvorca udovice palatina Wesselényija koji su se u znatnoj mjeri odnosili na urotničku aktivnost Zrinskog. Za Hochera je pitanje krivnje Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja bilo riješeno već prije pokretanja kaznenoga postupka. Car ga je ipak imenovao ne samo voditeljem istrage protiv te trojice velikaša nego i predsjednikom Delegiranoga suda, a bio je i član Tajne konferencije, čiji je zadatak bio predložiti caru treba li potvrditi i izvršiti presude Delegiranoga suda. Najutjecajniji procesni sudionik bio je tako čovjek uvjeren da Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja treba osuditi, i to dobrim dijelom na temelju informacija koje je stekao izvan kaznenoga postupka.³¹ Nepristranost suda slabio je i Hocherov adlatus, sudac Delegiranoga suda Christoph Abele, koji je u istrazi izjavio da se boji ispitivati Zrinskog i zamjerio mu izazovno držanje.³² Nesnošljivosti prema Zrinskom dao je oduška prijedlogom da mu se izrekne okrutna kazna, a prijedlogu je priložio podrugljiv epitaf s aluzijom na geslo Zrinskih.³³ Sve u svemu, sastavu suda mogu se staviti prigovori ne samo s današnjega nego i onodobnoga gledišta o sudskoj nepristranosti.

Nadležnost Delegiranoga suda Zrinski i Frankopan osporavali su ne samo izričito u obrambenim podnescima nego i prešutno, time što ih nisu upućivali sucima, nego caru. Pritom su se oslanjali na ugarsko pravo, prema kojem osobama koje pripadaju ugarskoj kruni za uvredu veličanstva nisu smjeli suditi stranci, već samo kralj uz sudjelovanje domaćega plemstva u saboru.³⁴ Primjena toga prava bila je obrani vrlo važna: sudjelovanje „zemaljskih ljudi” u sudenju Zrinskom, Frankopanu i Nádasdyju privelo bi plemstvo isticanju prava na otpor vladaru (*ius resistendi*) jer su mu, barem u Vojnoj krajini, bile doista prekršene razne feudalne slobodine.³⁵ Da je to ugarsko pravo bilo poznato bečkim

³⁰ V. Johann Mailáth, *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates*, IV, Hamburg 1848, 79.

³¹ Korištenje saznanja stečenog izvan postupka bilo je u kaznenim postupcima *ancien régime*a najstrože zabranjeno.

³² V. Očitovanje Petra Zrinskog uz drugi iskaz, 26. srpnja 1670., br. 56.

³³ Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82.

³⁴ Treba imati na umu da je u Ugarskoj i Hrvatskoj car Leopold bio izborni kralj.

³⁵ Pravo otpora Werbőczy je izveo iz Zlatne bule, koja ga nije izričito spominjala. U raspravama o ustavu Svetoga Rimskog Carstva bilo je u njegovo doba rasprostranjeno mišljenje da car prilikom izbora sklapa prešutni ugovor s izbornicima da će štititi prava svojih podanika. Ako prekrši obećanja, podanici su po tom mišljenju imali pravo latiti se mača. V. Quentin Skinner, *The foundations of modern political thought*, II, London 1978, 126. Te su rasprave mogle biti vrela Werbőczyjeve interpretacije Zlatne bule.

vlastima i da su ga smatrale relevantnim, vidi se iz jednoga Hocheràva pisma Abeleu, u kojem kaže da bi Ugarsku kancelariju trebalo obavijestiti da zbog opasnosti od odgađanja car nema vremena sazvati ugarske staleže za suđenje pobunjenim velikašima.³⁶ Međutim, carevi su savjetnici pronašli razloge za alternativnu nadležnost Delegiranoga suda. Najvažniji razlozi bili su personalne prirode. Zrinski i Frankopan bili su ne samo plemići ugarsko-hrvatske političke zajednice, nego su pripadali i plemstvu Donje Austrije, iz kojega su – kao što ćemo vidjeti – bili isključeni neposredno pred smaknuće. Osim toga, Zrinski je kao ban bio neosporno u Leopoldovoj službi, a Frankopan se višekratno proglašavao carevim vazalom. Alternativna nadležnost Delegiranoga suda mogla se tako opravdavati *ratione superioritatis officii vel feudi*. U prilog nadležnosti Delegiranoga suda postojali su, međutim, i drugi razlozi. Urotničko djelovanje Zrinskog i njegovih saveznika bilo je usmjereno i na nasljedne habsburške zemlje, Štajersku, Korušku i Kranjsku, pa se, kao i u suvremenim pravnim sustavima, nadležnost Delegiranoga suda mogla temeljiti na tvrdnji da su urotnici ugrožavali vitalne interese zemalja kojima sud pripada.³⁷ Što se pak potrebe osobnoga kraljeva sudjelovanja u suđenju tiče, carevi savjetnici zauzeli su stajalište da ga Delegirani sud ne isključuje, jer je Leopold zadržao pravo donošenja konačne odluke. Prema stanju onodobnoga prava, tim se argumentima ne može poreći težina i uvjerljivost.³⁸ Dvojben je, međutim, bio u postupku iznesen argument da Zrinski i Frankopan ne mogu osporavati nadležnost suda zato što su se podnošenjem obrambenih podnesaka upustili u spor.³⁹ Tvrdnja nije bila bez potpore u rimskom pravu, ali je u konkretnom slučaju imala sumnjivu vrijednost: spomenuli smo već da su Zrinski i Frankopan višekratno isticali da se ne žele „parničiti” s carem, a podneske su prije svega upućivali njemu.⁴⁰ Osim toga, podnesci su za njih bili jedino sredstvo obrane od okrutnih kazni koje su im prijetile. Zrinski je bio svjestan raščetvorivanja kao moguće kazne za veleizdaju, a Frankopan je mislio da bi mogao svršiti na lomači.⁴¹ Teško bi se stoga moglo reći da podnošenje obrambenih podnesaka nije bilo iznuđeno.

³⁶ V. Pismo kancelara Hocherà tajniku Abeleu u vezi s proglasom, 29. ožujka 1670., br. 21.

³⁷ Ta se vrsta nadležnosti (*realni princip*) priznaje i u suvremenom pravu, pogotovo ako se opasne osobe zateknu na teritoriju države koja se smatra ugroženom (*forum deprehensionis*).

³⁸ Nije točno da je na uhićenju Zrinskog i Frankopana zasnovana nadležnost suda bila manjkava jer su od bečkoga dvora dobili *salvus conductus*. *Salvus conductus* bilo je jamstvo slobodnoga dolaska i povratka na sud koje je mogao pružiti samo sudac, i to povodom molbe na sud pozvanoga okrivljenika. V. Bayer, *Kazneno postupovno pravo*, I, 160. Pogrešna izlaganja Eugena Kumičića o toj temi u njegovu povijesnom romanu ispričava *licentia poetica*.

³⁹ Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82.

⁴⁰ Dobar je primjer Odgovor Petra Zrinskog na tužiteljevu repliku (kraj ožujka 1671.), br. 79.

⁴¹ Netko mu je lažno priopćio da je Tattenbach zbog veleizdaje bio živ spaljen. V. Odgovor Frana Krste Frankopana na repliku tužitelja, 18. ožujka 1671., br. 78.

3. OPTUŽNICE

Kontradiktorni postupak Delegiranoga suda bio je samo djelomično zamišljen po uzoru na akuzatorni postupak *Ferdinandee* i akuzatorne postupke većine njemačkih zemalja. Glavna je razlika bila da se u tom postupku nisu namjeravali izvoditi dokazi, pa se njegova djelatnost trebala svoditi na razmjenu pismenih podnesaka optužbe i obrane na temelju dokaza izvedenih u inkvizitornoj istrazi. Za optužnu funkciju car je imenovao prokuratora Donjo-austrijske komore Georga Freya, koji je 7. studenog, dva mjeseca nakon osnivanja Delegiranoga suda, podigao optužnice protiv Zrinskog i Frankopana.⁴² Za njihovo razumijevanje treba imati na umu da u krugu pravnika nije bilo sloge o apstraktnoj definiciji zločina uvrede veličanstva, pa su se služili primjerima radnji koje su ga tvorile.⁴³ Najstariji izvor za utvrđivanje tih radnji bio je zakon donesen u vrijeme Rimskoga Carstva čiji tekst nije sačuvan (*lex Iulia maiestatis*), ali je u Justinijanovoj kodifikaciji bio na nekoliko mjesta spominjan i razmatran. Pravnicima *ancien régime*a ta je kodifikacija bila poput kamenoloma u kojem su nalazili mramor za vlastite pravne konstrukcije, pa su radnjama navedenim u kodifikaciji dodavali liste dodatnih oblika toga apstraktno neodređenog zločina.⁴⁴ Broju tih dodatnih oblika doprinosila je činjenica da je pojam prividnoga realnog stjecaja kaznenih djela tada još bio u povojima. S osloncem na Ulpijana, koji je na jednome mjestu u *Digestama* razlikovao pravne posljedice veleizdaje (*perduellio*) i zločina uvrede veličanstva,⁴⁵ pravnici su unutar pojma zločina uvrede veličanstva u širem smislu razlikovali veleizdaju kao teži i uvredu veličanstva u užem smislu kao blaži oblik izvršenja.⁴⁶ U optužnicama protiv Zrinskog i Frankopana tužitelj Frey istaknuo je da su počinili veleizdaju i uvredu veličanstva, ali u opisima kažnjivih radnji koje im je stavio na teret nije naveo koje smatra veleizdajom, a koje uvredom veličanstva u užem smislu riječi. To pomanjkanje pravno-tehničke preciznosti zadržalo se tijekom cijeloga postupka, pa i u konačnoj presudi Delegiranoga suda, ali je

⁴² Optužnica protiv Petra Zrinskoga, 7. studenog 1670., br. 64 i Optužnica protiv Frana Krste Frankopana, 7. studenog 1670., br. 65.

⁴³ O teškoćama usvajanja apstraktno definicije v. Dominicus Ursaya, *Institutiones criminales usui etiam forensi accomodatae*, Lib. II, tit. 1, Romae 1701.

⁴⁴ O razlikama tih listi v. Carpozovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars I, q. 41, n. 108. Za austrijsko pravo v. Frölich, *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*, Anderter Tractat, B. I, tit. 8, n. 6.

⁴⁵ D. 48.4.11.

⁴⁶ Blaži oblici mogli su zbog popratnih okolnosti prijeći u veleizdaju. V. Frölich, *ibid.*, tit. 8, n. 5. Hrvat Matija Bodo nastojao je izraziti razliku između težih i lakših oblika zločina uvrede veličanstva time da veleizdaja pretpostavlja pobune i neprijateljstva (*hostilitas*). V. Mathias Bodo, *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas*, Pars II, art. 50, par. VII, Posonii 1751, 147.

bilo bez praktične važnosti. Kazne za veleizdaju bile su tako teške i obuhvatne da su apsorbirale lakše kazne.

Optužnica protiv Zrinskog.⁴⁷ U uvodnom dijelu optužnice Frey se najprije pozvao na mišljenje učenih pravnika da je zločin uvrede veličanstva najteži od sviju zločina, što je ustvari vrijedilo samo za veleizdaju kao njegov teži oblik. Tim se zločinom, ustvrdio je Frey, vrijeđa ne samo svjetovno nego i Božje veličanstvo, jer vlast svjetovnoga vladara potječe od Boga. Nakon te uvodne re-toričke salve okrivio je Zrinskog općenitom tvrdnjom da je sklopio sporazum s osmanskim Portom.⁴⁸ U namjeri da „slomi habsburšku kuću”, primijetio je, Zrinski je uz tursku pomoć pripremao napad na careve nasljedne kraljevine. Za ostvarenje toga cilja učinio je sve što je mogao, tako da je nedostajala samo konačna odluka o početku oružanoga sukoba pa da bude ugrožena „cijela kršćanska zajednica”. Nakon tih općenitih tvrdnji Frey je naveo konkretna ponašanja Zrinskog koja su odgovarala opisima zločina uvrede veličanstva u rimskom pravu i listama pravnika *ancien régime*a. Pritom se najprije osvrnuo na aktivnosti Zrinskog u vrijeme kad je bečki dvor došao u posjed informacija da urota poprima obilježja ustanka i napada na austrijske nasljedne zemlje, pa se Dvor odlučio na vojnu intervenciju. Činjenica da je Zrinski postavio topničko oružje na bedeme čakovečkoga dvora i straže prema nadirućoj carskoj vojsci odgovarala je opisu zločina uvrede veličanstva „podizanjem oružja protiv vladara”. Okolnost da je nastojao pridobiti carsku tvrđavu Koprivnicu na svoju stranu odgovarala je jednom opisu uvrede veličanstva u izvorima rimskoga prava. Slanje poslanika pašama i veziru u Budim bez vladareva odobrenja odgovaralo je pak jednom drugom obliku zločina uvrede veličanstva, otežanog činjenicom da se slanje odnosilo na vojnu pomoć Turaka, carevih „iskonskih neprijatelja”. Pisma Zrinskog plemstvu Gornje Ugarske potpadala su pak pod zločin uvrede veličanstva „poticanjem osoba na ustanak protiv vladara”. Sve te radnje Frey je mogao unijeti u optužnicu kao oblike veleizdaje, što će reći kao teži oblik zločina uvrede veličanstva.⁴⁹

Preostali dijelovi optužnice odnosili su se na raniji period urotničke djelatnosti Zrinskog, a posebno na njegovu tajnu prepisku s protuhabsburški nastrojenim kršćanskim vladarima. Prema navodima optužnice, prepiska se odnosila na traženje financijske pomoći za otpor Zrinskog bečkom dvoru, pa je zbog

⁴⁷ Optužnica protiv Petra Zrinskoga, 7. studenog 1670., br. 64.

⁴⁸ Kao što ćemo vidjeti iz optužnice Frankopanu, sporazum je po Freyevu mišljenju uključivao odvajanje Hrvatske i Ugarske od carske vlasti.

⁴⁹ To se lijepo vidi iz Frölichovih napomena o prelaženju blažih oblika uvrede veličanstva u veleizdaju. V. Frölich, *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*, Anderter Tractat, B. I, tit. 8, n. 5-6, str. 86-87. U tekstu smo, međutim, spomenuli samo neke od u optužbi navedenih radnji Zrinskog. Neke od tih radnji, poput paljenja inkriminirajućih dokumenata, bile su blaži oblik zločina uvrede veličanstva.

toga sadržaja prepiska potpala pod opise zločina uvrede veličanstva.⁵⁰ Frey je teretio Zrinskog i za pokušaj ometanja udaje Leopoldove sestre Eleonore za poljskoga kralja, premda je u listama radnji koje čine zločin uvrede veličanstva teško pronaći analogno zabranjeno ponašanje.⁵¹ Optužnici je dodao pismene upute redovniku Bargiliju za misiju u Poljskoj, a autorstvo uputa pripisao je Zrinskom. Prema tim uputama, Bargilio je trebao spomenuti poljskom kralju da je Leopold slabić koji se slijepo oslanja na svoje ministre, misli samo na razonodu, a njegovi ga podanici, posebno Ugri, omalovažavaju i mrze. Austriju je pak trebao prikazati kao zemlju u tako lošem stanju da ženidbenim vezama s habsburškom kućom Poljska ne može očekivati ništa korisno. Vidjet ćemo u nastavku da Frey nije bio siguran tvore li te upute zločin uvrede veličanstva, pa nije isključeno da je njegov motiv za optužbu ometanja Eleonorine udaje bila želja da potakne nesnošljivost austrijskih sudaca prema Zrinskom i pripremi teren za predložene stroge kazne.

Višestruki zločini veleizdaje i uvrede veličanstva, istaknuo je Frey, tako su teški da zaslužuju pooštrenu smrtnu kaznu i konfiskaciju cjelokupne imovine Zrinskog. Pritom se pozvao na Carpzova, koji je spomenuo lomaču, raščetvorivanje i još teže (nedefinirane) oblike pooštrene smrtne kazne kao primjerene kaznene sankcije za zločin uvrede veličanstva.⁵² U pogledu spoznajnih sredstava na kojima su se temeljile njegove tvrdnje Frey se oslonio dijelom na priznanja Zrinskog u očitovanjima i formalnim saslušanjima, a dijelom na „javno mnijenje” i dokumente. Za onodobno pravosuđe bila je neobična njegova primjedba da se pored sudskoga priznanja koristio dodatnim izvorima spoznaje zato da bi suci mogli izreći smrtne kazne bez „tjeskobe duha”.⁵³ Samo u pogledu saveza sa sultanom Frey nije imao na raspolaganju sudsko priznanje, pa se morao osloniti na iskaze Frankopana i konjušnika Zrinskog Lahna, koji su bili dvojbene dokazne vrijednosti. Bit će da je krhkost tih dvaju iskaza navela Freya da spomene „javno mnijenje” kao dodatno sredstvo saznanja.

Optužnica protiv Frankopana.⁵⁴ Optužnica protiv Frankopana oslonila se u znatnoj mjeri na optužnicu protiv Zrinskog, prikazujući Frankopana kao pridošlicu uroti u vrijeme kad je počela prelaziti u ustanak. Kao prvo, optužnica ga je teretila da je u prosincu 1669. stekao saznanje o uroti od sestre,

⁵⁰ Tužitelj je posebno istaknuo pisma Zrinskoga knezu izborniku Mainza, koji je bio utjecajan u Habsburzima nesklonom i profrancuski orijentiranom savezu njemačkih političkih zajednica.

⁵¹ Pri ocjeni je li to bilo opravdano treba imati na umu da u tadašnjemu materijalnom pravu nije bilo čvrsto usađeno načelo *nullum crimen, nulla poena sine lege*. V. Georg Dahm, *Das Strafrecht Italiens im ausgehenden Mittelalter*, Berlin – Leipzig 1931, 55, 294.

⁵² V. Carpzovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars I, q. 41, n. 90.

⁵³ Primjedba je bila neobična jer je pretpostavljala da su suci izricali smrtne kazne na temelju priznanja koja ih nisu uvjerila u krivnju, pa bi ih mogla obuzimati tjeskoba.

⁵⁴ Optužnica protiv Frana Krste Frankopana, 7. studenog 1670., br. 65.

Katarine Zrinske, a to saznanje nije otkrio vlastima. Osobi koja ima saznanja o uroti protiv vladara, pa urotu ne otkrije, mogla se po mišljenju učenih prav- nika izreći ista kazna kao i urotniku. Kao drugo, optužnica ga je teretila da je uroti pristupio i pomagao joj savjetima i djelom. Od s tim povezanih aktivnosti Frey mu je posebno stavio na teret da je pokušao pridobiti carske časnike na stranu Zrinskog, da je poticao stanovnike Zagreba da se pridruže Zrinskom i sprečavao da se živež dostavi caru lojalnim vojnicima. Frey ga je optužio i za sudjelovanje u sastavljanju pismenih uputa Bargiliju za misiju u Poljskoj, jer su sadržavale prije spomenute pogrđne primjedbe o caru i Austriji.⁵⁵ Zbog pretežno njemačkoga sastava Delegiranoga suda, Frankopanu je moralo biti neugodno što je optužnica uputila suce da uzmu u obzir njegovo pismo kape- tanu Zrinskog Čolniću u kojem je rekao da jedva čeka ustanak u kojem će se „naše kape pomiješati s turbanima, a njemački će klobuci letjeti zrakom”.⁵⁶ Iz cjelokupnoga dokaznoga gradiva istrage Frey je zaključio da je Frankopan djelovao na „propast i uništenje Posvećenoga Carskog Veličanstva i njegovih kraljevstava”. Tome je dodao u optužnici Zrinskom nespomenutu tvrdnju da je Frankopan zajedno sa Zrinskim namjeravao veleizdajničkim činima odvojiti Hrvatsku i Ugarsku od carske vlasti i podčiniti ih „neprirodnom gospodar”, što će reći Turcima.⁵⁷ Poput Zrinskog, zaslužio je stoga pooštrenu smrtnu ka- znu i konfiskaciju cjelokupne imovine.

4. PISMENI PODNESCI

Optužnice su bile dostavljene Zrinskom i Frankopanu s napomenom da u roku od šest tjedana i tri dana odgovore na njihove navode te da u roku od osam dana imenuju branitelje. Iz dostupnih spisa ne razabire se zašto su im umjesto po njima odabranih branitelja branitelji bili postavljeni *ex officio*. Bit će da ni Zrinski ni Frankopan nisu imali dovoljno znanja za osobni izbor branitelja, što se može izvesti iz činjenice da je Zrinski pet dana nakon podi- zanja optužnice neuspješno zatražio da ga prevezu iz Novoga Mjesta u Beč da pronađe osobu iskusnu u pravnim poslovima.⁵⁸ Bilo kako bilo, Zrinskom je za branitelja postavljen bečki odvjetnik Strell, a Frankopanu bečki odvjetnik

⁵⁵ Ni tu još nije izrazio sumnju da te upute čine zločin uvrede veličanstva, iako je vrijedilo pravilo *si quis imperatori maledixerit, facit crimen laesae maiestatis*.

⁵⁶ V. br. 9. Nije jasno da se to pismo moglo podvesti pod zločin uvrede veličanstva. Stječe se ponovno dojam da je njegovim navođenjem Frey htio sucima naglasiti protunjemački ka- rakter urote.

⁵⁷ Optužnica protiv Frana Krste Frankopana, 7. studenog 1670., br. 65.

⁵⁸ Pismo Petra Zrinskog dvorskom koncelaru Johannu Paulu Hocheru o pitanjima obrane, 12. studenog 1670., br. 66.

Eillers.⁵⁹ Početni stav optuženih prema postavljenim braniteljima nije bio jednak. Za razliku od Frankopana, Zrinski je smatrao da odgovor na optužnicu može sastaviti bez stručne pomoći, pa se ta razlika odrazila u njihovim prvim obrambenim podnescima.

Podnesci Zrinskog i tužiteljeva replika. Unutar roka za imenovanje branitelja Zrinski je uputio Leopoldu na latinskom jeziku sročeno i klasičnim metaforama ukrašeno pismo, iz kojega proizlazi da se protivio formalnom sudskom postupku i da je računao na carevo pomilovanje. Istaknuo je svoje zasluge u obrani pograničnih krajeva od Turaka, kao i okolnost da ga je sultan mamio laskavim ponudama ako napusti odanost caru. Te je ponude odbio, pa može mnogima poslužiti kao uzor. Pogriješio je samo utoliko što je caru postavio neke nedolične zahtjeve kao uvjete za poslušnost, ali su ga na to naveli neprijatelji koji su u njemu pobudili „plamen, povod mojoj nepromišljenosti i očaju”.⁶⁰ Mora da mu je netko objasnio da se to rječito i mjestimice dirljivo pismo ne može smatrati odgovorom na navode optužnice, pa je naknadno podnio Delegiranom sudu odgovor na optužnicu. Zbog opiranja procesnim formalnostima nije se poslužio Strellovom pomoći, nego je podnesak sročio sam, ističući da ne odgovara na optužnicu „pravno, već čistom i nepatvorenom istinom”.⁶¹ Kao što se moglo očekivati, tom je podnesku manjkalo sustavno osporavanje tužiteljevih navoda.

U pogledu optužbe da je sklopio sporazum sa sultanom Zrinski nije porekao prijateljsku prepisku s Portom, ali je naveo da ju je car odobrio i da mu je kao prvom na udaru turske vojne sile poslužila da dozna turske planove. Porekao je da je Bukovačkog ovlastio na sklapanje saveza s Turcima. Nije potpisao nikakav sporazum s njima ili prihvatio njihove uvjete. Zamjenika zapovjednika koprivničke utvrde nije nagovarao da istupi iz carske službe, već ga je plašio dolaskom Turaka da ustanovi je li mu ostao prijatelj. S Tattenbachom nije dogovarao napad na carske nasljedne zemlje: poslao mu je svojega konjušnika samo zato da dozna koja se oružana sila pokreće protiv njega. Naoružavao se zato da zastraši neprijatelje, a radi zastrašivanja je uspostavio i kontakte sa susjednim pašama. Veziru u Budimu obratio se tražeći vojnu pomoć tek nakon što ga je obuzeo očaj zbog uništavanja njegovih dobara i zlostavljanja njegovih ljudi. No, poslanstvo veziru je otkazao i prepustio se obećanoj carskoj milosti. Čak i ako se uzme da je bio zaveden turskim obećanjima, što nije istina, treba uzeti u obzir da ih nije prihvatio i da se umjesto toga pokorio caru.

U pogledu aktivnosti koje su prethodile vremenu u kojem je urota počela prelaziti u pobunu, priznao je prepisku s izbornim knezom Mainza, ali je po-

⁵⁹ Dodjela branitelja Franu Krsti Frankopanu, 20. studenog 1670., br. 73 i Dodjela branitelja Petru Zrinskom, 20. studenog 1670., br. 74.

⁶⁰ V. Odgovor Petra Zrinskog Leopoldu I., 15. studenog 1670., br. 71.

⁶¹ Odgovor Petra Zrinskog na optužnicu u kaznenom postupku (sredina studenog 1670.), br. 72.

rekao namjeru da njegovim posredovanjem stekne potporu Francuske za otpor bečkom dvoru. Motiv za tu prepisku, rekao je, bila je potreba za novčanom pomoći za obranu od Turaka. Ta ga je potreba privela i dopisivanju s francuskim poslanikom u Mlecima. Priznao je i prepisku s plemstvom Gornje Ugarske, ali je porekao da ga je poticao na ustanak. Porekao je i da je Bargilija poslao u Poljsku da omete vjenčanje Leopoldove sestre i poljskoga kralja, nego je hinio da ga je u Poljsku odaslao ne bi li pridobio poljsko plemstvo koje mu je bilo potrebno za stjecanje nekih tamošnjih dobara. Upute Bargiliju koje su sadržavale pogrdne tvrdnje o caru i Austriji nije napisao, pa za njih nije odgovoran. Požalio se da je njegova supruga Katarina iz neopravdanoga straha spalila pisma kojima bi mogao dokazivati svoju nevinost. Porekao je i neke druge točke optužnice, ali je na kraju podneska primijetio da se ne može u potpunosti lišiti krivnje jer je u „pomutnjama duha” ponegdje zastranio.⁶² U čemu je zastrani, nije naveo, osim činjenice da je caru postavio prije spomenute zahtjeve.

U replici na taj podnesak Frey je napomenuo da se Zrinski brani općenitim i nepotkrijepljenim tvrdnjama, dok se njegova optužnica temelji na priznanjima, pismenim dokazima i javnome mnijenju.⁶³ Od tih triju sredstava saznanja zanimljivo je pobliže pogledati pojam priznanja kojim se služio. Taj je pojam bio mnogo širi od pojma priznanja koje je po rimsko-kanonskom dokaznom pravu bilo potrebno za izricanje smrtno kazne. Spomenuli smo da su po tom pravu priznanja morala biti položena pred sucem. Frey se pak pozivao i na priznanja sadržana u pismenim očitovanjima Zrinskog koja nisu bila sastavljena u sučevoj prisutnosti. Upotrebu tih očitovanja kao dokaza o zločinima za koje je bila određena smrtna kazna omogućilo je Freyu prije spomenuto mišljenje da se u postupku za zločin uvrede veličanstva smrtna kazna može izreći i na osnovi izvansudskih priznanja.⁶⁴ No Frey je otišao i dalje od pojma priznanja koje je rimsko-kanonsko pravo zahtijevalo za izricanje smrtno kazne. Uzeo je da je Zrinski priznao i one navode optužnice na koje se u obrambenom podnesku nije osvrnuo,⁶⁵ kao i ponašanja koja je u podnesku neuvjerljivo poricao.⁶⁶

⁶² Odgovor Petra Zrinskog na optužnicu u kaznenom postupku (sredina studenog 1670.), br. 72. Treba uzeti u obzir da Zrinski nije naveo činjeničnu podlogu za to djelomično priznanje krivnje, pa je kao *confessio nuda* bilo bez pravnoga učinka.

⁶³ Replika tužitelja na odgovor Petra Zrinskog, 14. veljače 1671., br. 76.

⁶⁴ Pored Gigasa u *Tractatus de crimine laesae maiestatis*, to je mišljenje dijelio i Farinacci. V. Farinacius, *Praxis et theoricæ criminalis... pars III*, q. 37, n. 83.

⁶⁵ Dostatnost presumptivnih priznanja te vrste za izricanje najtežih kazni bila je u onodobnom pravu sporna. Neosporavanje krivnje moglo je, na primjer, biti razlog za određivanje torture, ali ne i za osudu na teške tjelesne kazne. V. Carpzovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars III, q. 37, n. 83.

⁶⁶ U onodobnom pravu neuvjerljiva poricanja odnosila su se najčešće na poricanje zločinačke namjere radnji koje su odgovarale opisima zločina. Pravnici su ta djelomična priznanja ilustrirali primjerom okrivljenika koji priznaje da je usmrtio određenu osobu, ali se neuvjerljivo poziva na nužnu obranu. *Qui facit quod facere non debet, dolus presumitur*.

Tako shvaćeno priznanje omogućilo mu je pozvati se na priznanja Zrinskog u nekoliko važnih slučajeva. Mogao je, primjerice, tvrditi da je Zrinski priznao nedozvoljenu prepisku s Turcima, jer je neuvjerljivom ocijenio njegovu ispriku da mu je car tu prepisku naredio.⁶⁷ Mogao je uzeti da je Zrinski priznao pokušaj nagovaranja zapovjednika koprivničke utvrde da se odmetne od cara, jer je tvrdnju Zrinskog da je želio iskušati zapovjednikovu lojalnost smatrao nevjerojatnom. Kao priznanje veleizdajničkoga pridruživanja Turcima mogao je nadalje uzeti i pismo Zrinskog veziru u Budim, jer je ispriku Zrinskog da je pismo odaslao da osobnim neprijateljima utjera strah u kosti smatrao pukom izmišljotinom.

U pogledu jedne optužbe koja se odnosila na veze s Turcima Frey se zapleo u proturječnost. U optužnici je iznio da su te veze stvorile neposrednu i veliku ratnu opasnost kršćanstvu, ali je u replici podrugljivo primijetio da Zrinskom nije bilo jasno da nakon Vašvarskoga mira Turcima ne pada na pamet zaratiti s Leopoldom.⁶⁸ Ako im to nije padalo na pamet, postala je dvojbena Freyeva tvrdnja o postojanju plana za napad na habsburške zemlje koji se u zajedništvu s Turcima trebao odvijati na tri mjesta: Turci su trebali napasti pod Bečom, stanovnici Gornje Ugarske u Šleskoj i Moravskoj, a Zrinski u Hrvatskoj, Štajerskoj i Kranjskoj.⁶⁹ Mora da je slabost dokaza o tom planu bila jedan od razloga koji su nagnali Freya da se posluži „javnim mnijenjem” kao dopunskim izvorom saznanja o vojnoj suradnji Zrinskog s Osmanlijama. No pozivanje na javno mnijenje bilo je po onodobnom pravu upitno: čak ako se nije svodilo na glasine, pa je bila riječ o notornosti, trebalo ju je učiniti vjerojatnom.⁷⁰

Pismene dokaze koje je sud smio upotrebljavati u postupku za zločin uvrede veličanstva Frey je koristio najčešće zato da dokaže zločinački karakter tajne prepiske Zrinskog s kršćanskim vladarima. Zrinski se branio da mu je prepiska služila za dobivanje financijske pomoći koju nije namjeravao koristiti za urotu protiv Habsburga. Frey je dopustio da se u privatnim stvarima Zrinski

⁶⁷ Car je doista ovlastio Zrinskog na prepisku s Turcima, ali, čini se, samo zato da im poruči da nije vrijeme da započnu išta protiv Habsburga jer su se nakon Tridesetogodišnjega rata kršćanski vladari ujedinili. V. Prvi iskaz Petra Zrinskog, 26. lipnja 1670., br. 46.

⁶⁸ V. Replika tužitelja na odgovor Petra Zrinskog, 14. veljače 1671., br. 76. Vašvarski mirovni ugovor obvezao je Turke da ne pomažu ugarskom plemstvu u protuhabsburškoj aktivnosti, pa je Porta povremeno obavještavala Beč o toj aktivnosti.

⁶⁹ V. Optužnica protiv Petra Zrinskoga, 7. studenog 1670., br. 64.

⁷⁰ Istina je da je po rimsko-kanonskom dokaznom pravu notornost zločina bila neko vrijeme dovoljna za osudu, ali je taj stav bio napušten, pa je u vrijeme postupka protiv Zrinskog i Frankopana prevladalo mišljenje da notornost (*qualitas notorii*) treba dokazati. V. Paolo Marchetti, *Testis contra se. L'imputato come fonte di prova nel processo penale dell'età moderna*, Milano 1994, 41; Richard Frayer, „Conviction According to Conscience: The Medieval Jurist's Debate Concerning Judicial Discretion and the Law of Proof”, *Law and History Review* 7/1 (1989) 23-88.

smio dopisivati s kršćanskim vladarima bez careva znanja, ali je ponovio u optužnici iznesenu tvrdnju da se prepiska Zrinskog nije odnosila na privatne stvari, već na spletke protiv bečkoga dvora. Kao posebno opasnu ocijenio je prepisku Zrinskog s plemstvom Gornje Ugarske zbog toga što je sadržavala poticaj na pobunu protiv Beča. No u pogledu pismenih uputa Bargiliju, čije je sastavljanje pripisao Zrinskom, bio je nesiguran glede pitanja ostvaruju li se obilježja zločina uvrede veličanstva. Njegova je nesigurnost začuđujuća jer je onodobna pravna doktrina pisma s klevetama vladara smatrala tipičnim primjerom zločina uvrede veličanstva.⁷¹ Ipak je, kao što smo spomenuli, čistopis tih uputa priložio optužnici.⁷² Učinio je to s obrazloženjem da su pogrdne primjedbe o caru i Austriji tako zazorne da zaslužuju bar „izvanrednu kaznu”. Budući da izvanredne kazne (*poenae extraordinariae*) nisu mogle biti smrtne, izvanrednoj bi kazni u postupku protiv Zrinskog manjkao praktični učinak.⁷³ Stječe se tako ponovno dojam da je Frey koristio protunjemačke izjave optuženih da njemačkim sucima olakša izricanje okrutnih kazni, koje bi u njih mogle izazvati duševnu nelagodu. Pri kraju replike Frey je nagovijestio da su mu postali dostupni pismeni dokazi iz postupka protiv Nádasdyja koji će sucima jasno razotkriti krivnju Zrinskog. Ako su ti pismeni dokazi bili sucima podneseni, dogodilo se uvodno spomenuto pretakanje informacija iz odvojenih kaznenih predmeta. Budući pak da je aktivnost obrane prestala podnošenjem obrambenih spisa, ni Zrinski ni Strell nisu se mogli očitovati o tom naknadno podnesenom dokaznome materijalu. Ako je do podnošenja tih pismenih dokaza doista došlo, bio je u nekoj mjeri izmijenjen prvotno zamišljen karakter Delegiranoga suda, koji je, kao što smo spomenuli, trebao donositi odluke na temelju dokaza izvedenih u istrazi.

Po primitku Freyeve replike Zrinski je shvatio da se ne može učinkovito braniti laičkim rasuđivanjem, pa se za pisanje odgovora na tužiteljevu repliku poslužio Strellom.⁷⁴ Prije nego što se upustio u razmatranje merituma, Strell je osporio nadležnost Delegiranoga suda spomenutim argumentom da Zrinski „pripada ugarskoj kruni”, pa mu prema ugarskom pravu ne mogu suditi strani suci.⁷⁵ Iz podneska Zrinskog vidi se da se nije namjeravao upustiti u parničenje s carem, nego mu objasniti i opravdati svoje ponašanje. Na tu namjeru upućuje činjenica da se htio odreći branitelja, kao i okolnost da podnesak nije uputio

⁷¹ V. Frölich, *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*, Anderter Tractat, B. I, tit. 8, no. 6, str. 86.

⁷² V. Naputak Petra Zrinskog ocu Bargiliju, travanj ili svibanj 1669., br. 5.

⁷³ Smrtne kazne koje je za druga djela zatražio tužitelj apsorbirale bi lakše tjelesne kazne, a optužbom zatražena konfiskacija cjelokupne imovine Zrinskog apsorbirala bi moguće novčane kazne. O Freyevu stavu prema pismenim uputama Bargiliju v. Replika tužitelja na odgovor Petra Zrinskog, 14. veljače 1671., br. 76.

⁷⁴ Odgovor Petra Zrinskog na tužiteljevu repliku (kraj ožujka 1671), br. 79.

⁷⁵ *Ibid.*

Delegiranom sudu, nego caru.⁷⁶ Zbog toga se njegov prvi podnesak ne smije iščitavati kao implicitno odricanje od prigovora sudskoj nadležnosti. No čak ako sud odluči da se Zrinski odrekao prigovora, postupku protiv njega nema mjesta. Car mu je obećao oprost pod uvjetom da mu se pokori, a on je slanjem sina caru kao taoca, kao i svojim dolaskom u Beč, taj uvjet ispunio.

U pogledu merituma Zrinski se uz Strellovu pomoć osvrnuo najprije na optužbe koje su se odnosile na veze s Turcima.⁷⁷ Ponovio je tvrdnju da je do prepiske s Portom došlo uz prethodno znanje Leopolda. Dobrosusjedski odnosi s Turcima koje je tom prepiskom uspostavio bili su u stvari himbeni: kao prvi na udaru turske vojne moći, želio je bosanskom i kanjiškom paši pružiti dojam prijateljstva. Bukovačkog je poslao u Tursku samo zato da dozna namjere Osmanlija. Je li Bukovački s njima nešto uglavio, nije mu poznato. Glasine da je sklopio sporazum sa sultanom iskoristili su njegovi neprijatelji da ga ocrne bečkom dvoru, a on te glasine nije opovrgnuo jer su mu dobro došle da navodnim savezom s Turcima zaplaši osobne neprijatelje. Ponovio je tvrdnju iz prijašnjega podneska da je tursku pomoć zatražio tek kad su mu neprijatelji počeli uništavati posjede i rastjerivati podanike, ali je i opet porekao da je tu pomoć namjeravao prihvatiti.⁷⁸ Prijetnju da će mu osmanska vojna sila pomoći koristio je i nadalje zato da se brani od napada svojih neprijatelja, na što je po prirodnom pravu bio ovlašten. Zločin uvrede veličanstva zahtijeva djelovanje usmjereno protiv vladara, a pomoć koju je od Turaka tražio nije bila usmjerena protiv cara, već osobnih neprijatelja. Za slučaj da sud ne prihvati te obrambene argumente, Strell je *ex abundante cautela* naveo dva razloga za nekažnjivost odnosa s Turcima. Vojna suradnja s njima, primijetio je, ostala je u pokušaju „udaljenom od čina”, koji ne dovodi do kaznene odgovornosti za veleizdaju. Drugi je razlog da za taj zločin nije odgovoran onaj koji zatraži pomoć vladareva neprijatelja iz očaja i opravdanoga gnjeva, pod uvjetom da, obuzet kajanjem, odustane od prihvata pomoći. Ta dva uvjeta nekažnjivosti bila su u slučaju Zrinskog ispunjena.

Budući da je Frankopan istražiteljima dao dragocjene informacije o veza-
ma Zrinskog s Turcima, odgovor Zrinskog sadržava pobijanje točnosti nekih
Frankopanovih iskaza.⁷⁹ Neuvjerljivoj tvrdnji da je Frankopan bio smrtni ne-
prijatelj Zrinskog očito je kumovao Strell. Nesumnjivo je tom odvjetniku bilo
poznato da se po rimsko-kanonskom dokaznom pravu smrtni neprijatelj okriv-

⁷⁶ Odgovor Petra Zrinskog Leopoldu I., 15. studenog 1670., br. 71.

⁷⁷ Odgovor Petra Zrinskog na tužiteljevu repliku (kraj ožujka 1671.), br. 79.

⁷⁸ U prilog nevoljkosti da prihvati tursku pomoć govorio je iskaz njegovog konjušnika da je Zrinski jednom prilikom rekao: „Neka vrag odnese Turke – kad bi mi moj najmilostiviji car htio pokloniti bar malo milosti, odustao bih od svega.” V. Prvi iskaz Rudolpha Lahna, 23. travnja 1670., br. 37 i Odgovor Petra Zrinskog na tužiteljevu repliku (kraj ožujka 1671.), br. 79.

⁷⁹ Odgovor Petra Zrinskog na tužiteljevu repliku (kraj ožujka 1671.), br. 79.

ljenika nije pripuštao svjedočenju. Očita je Strellova namjera bila navesti sud na zaključak da su Frankopanovi iskazi protiv Zrinskog pravno nevaljani, pa se ne smiju koristiti kao dokaz krivnje. No čini se da mu nisu bila dovoljno poznata *specialia criminis laesae maiestatis*. Naime, u postupku za zločin uvrede veličanstva sud se nije morao pridržavati zahtjevnih pravila o sposobnosti za svjedočenje.⁸⁰ U pogledu optužbi koje se nisu odnosile na odnose s Turcima Zrinski je porekao da je u prepisci sa svojim zetom, ugarskim knezom Rákóczyjem, poticao plemstvo Gornje Ugarske na pobunu. Svrha prepiske, primijetio je, bila je traženje novčane pomoći. Ponovio je i tvrdnju iz prijašnjega podneska da motiv pisma knezu izborniku Mainza nije bilo posredovanje u odnosima s Francuskom, nego da je i ono bilo financijske prirode. Sastavljanje pismenih uputa Bargiliju za njegovu misiju u Poljsku pripisao je Frankopanu, s napomenom da se nije složio s pogrđnim primjedbama o caru i Austriji koje je pismo sadržavalo, pa ga je zato zadržao u svojem posjedu.

Podnesci Frankopana i tužiteljeva replika. Za razliku od Zrinskog, Frankopan se već za sastavljanje odgovora na optužnicu poslužio postavljenim odvjetnikom.⁸¹ Braneći se od optužbe za uvredu veličanstva neprijavlivanjem urote, napomenuo je da je o misiji Bukovačkog imao neko vrijeme sasvim općenita saznanja, pa je nije prijavio jer bi zbog pomanjkanja dokaza o njezinu postojanju bio izložen teškim posljedicama.⁸² Iako je u vrijeme njegova utamničenja postojanje urote bilo poznato, svojim je očitovanjima po dolasku u Beč otkrio mnoge njezine tada još nepoznate pojedinosti, pa zbog toga ne potpada pod zločin uvrede veličanstva. Svojim izjavama Zagrepčanima koje su ostavile dojam da se priklonio Zrinskom želio je razotkriti urotu: očekivao je da će zbog tih izjava biti pozvan Carskom ratnom vijeću u Graz i tako dobiti priliku objasniti što se stvarno događa. Pismo Čolniću prikazao je pak kao stratešku varku. Zrinski i njegovi saveznici nisu imali povjerenje u njega i prikrivali su mu detalje o misiji Bukovačkog, pa je svojom izjavom da jedva čeka da se s Osmanlijama bori protiv Nijemaca želio pokazati lojalnost Zrinskom i tako doznati stvarno stanje stvari.

Čini se da je Eillersu bila jasna slabost tih isprika, pa je u podnesak unio tvrdnju da je, ako ih sud ne uvaži, Frankopan spreman baciti se caru „pred

⁸⁰ O korištenju iskaza pravno nesposobnih svjedoka u postupku za zločine među koje je spadao i zločin uvrede veličanstva v. Prosperus Farinacius, *Tractatus integer de testibus*, Rubrica *De oppositionibus contra personas testium*, tit. 6, q. 62, n. 51, Osnabrugi 1678. i Carpzovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars III, q. 114, n. 35.

⁸¹ Odgovor Frana Krste Frankopana na optužnicu, 21. prosinca 1670., br. 75. Govorit ćemo kao da je taj podnesak napisao Frankopan, iako je jasno da ga je sastavio Eillers.

⁸² Do tih je posljedica doista moglo doći da je podnio tužbu u onodobnom akuzatornom postupku. U tom postupku tužitelj je bio izložen istim kaznama koje su prijatile tuženom ako tuženo kazneno djelo nije dokazao.

noge” u nadi da će mu „grijesi” biti oprošteni.⁸³ Što se pisma s uputama Bargiliju tiče, Frankopan je napomenuo da ga je sastavio Zrinski, a on ga je tek nevoljko preveo na talijanski. Ako je time ili nekim drugim ponašanjem pogriješio, njegova je krivnja ublažena time što je smanjio zla koja su prijetila pripremanim ustankom. Spriječio je plan da se ubije karlovački general Auerperg i odgovorio je Zrinskog od napada na Ptuj. Ustanak nije podržavao ni u novcu ni u ljudstvu, a kad je Zrinski u očaju počeo razmišljati o tome da se doista podredi Turcima, nagovorio ga je da se umjesto bijega u turske krajeve ili Gornju Ugarsku uputi u Beč i „padne ničice pred carem”. Kao podnesak Zrinskog na Strellovu inicijativu, tako i podnesak Frankopana na nagovor njegova odvjetnika sadržava tvrdnju da je ustanak ostao u pokušaju „udaljenom od čina”, pa sudjelovanje u toj ranoj fazi ustanka ne dostaje za kaznenu odgovornost. Ako je u nečemu pogriješio, kaže Frankopan, bilo je to zbog srdžbe na odluku Ratnoga vijeća u Grazu kojom je bio maknut sa zapovjedništva u Tounju, a obećana instalacija u zapovjedništvo Senja bila mu je odgođena. Prema caru nije nikad imao „zlih misli”, a te su misli potrebne za postojanje uvrede veličanstva. U prilog oprost u spomenuo je na kraju zasluge svoje porodice u obrani od Turaka, kao i osobne zasluge sudjelovanjem u bitkama koje su s Turcima vodili Nikola i Petar Zrinski.

U replici na taj podnesak⁸⁴ Frey je istaknuo da Frankopan ne može zanijekati da je znao za urotničke spletke Zrinskog, ako ne na početku, onda ubrzo potom. Neprihvatljiva je njegova isprika da te spletke nije razotkrio jer ih nije mogao dokazati: umjesto da ih razotkrije formalno, u obliku tužbe koja bi mu mogla prouzročiti neugodne posljedice, mogao je njihovo postojanje neformalno prijaviti vlastima. Neprihvatljiva je njegova isprika da je pismenim očitovanjima po dolasku u Beč razotkrio tada još nepoznate detalje urote, jer otkrivanje detalja urote koja je vlastima poznata ne isključuje kaznenu odgovornost za njezino neprijavlivanje. Nakon što je za urotu doznao, spremno joj se pridružio i sudjelovao je u pripremanju za ustanak,⁸⁵ pa je time postao suučesnik u zločinu uvrede veličanstva, koji se kažnjava kao i glavni krivac. Ne može se prihvatiti njegova isprika da se uroti priključio zbog gnjeva koji ga je obuzeo nakon što mu je Ratno vijeće oduzelo jedno zapovjedništvo, a propustilo ga unaprijediti na drugo. Gnjev nije prihvatljiva isprika za pristupanje uroti protiv vladara. Neuvjerljiva je njegova tvrdnja da se pismom Čolniću želio prikazati kao gorljivi sljedbenik Zrinskog da bi doznao što Bukovački radi u Turskoj.

⁸³ O običaju da se dobrovoljnim bacanjem pod noge vladaru „mogao brisati podanikov grijeh” v. Odgovor Frana Krste Frankopana na repliku tužitelja, 18. ožujka 1671., br. 78.

⁸⁴ Replika tužitelja na odgovor Frana Krste Frankopana, 14. veljače 1671., br. 77.

⁸⁵ Težak dokaz za Frankopanovo sudjelovanje u pobuni bilo je pismo koje mu je Zrinski uputio 21. ožujka 1670. V. Pismo Petra Zrinskog Franu Krsti Frankopanu (prema prijevodu na njemački jezik), 21. ožujka 1670., br. 17.

Još je neuvjerljivija njegova tvrdnja da je stanovnike Zagreba nagovarao neka podrže Zrinskog zato da se o tome proširi glas, pa da ga austrijske vojne vlasti pozovu u Graz. Pismene upute Bargiliju ne potpadaju, doduše, pod zločin uvrede veličanstva, ali Frankopanovo sudjelovanje u njihovu sastavljanju treba uzeti u obzir jer potkrepljuje dokaze o neprijateljskom stavu Frankopana prema austrijskoj kući.⁸⁶ Nesumnjiv zločin uvrede veličanstva tvore Frankopanova pisma bosanskom paši, jer je najstrože zabranjeno dopisivati se s neprijateljem bez vladareve dozvole. Zajedno sa Zrinskim učinio je sve što je mogao da pobuna protiv bečkoga dvora bukne, pa njezin pokušaj nije bio nekažnjivo „udaljen od čina”, nego mu je neposredno prethodio.⁸⁷ Frankopan se ispričava time da je spriječio ostvarenje nekih urotničkih planova i da je odustao od pobune. No zdušno bi je promicao da nije bilo intervencije carske vojske, pa se ne može uzeti da je njegov odustanak bio dobrovoljan i izazvan kajanjem. Zasluge u borbi s Turcima koje Frankopan iznosi u svoju obranu nisu ništa više od ponašanja koje zahtijevaju obveze prema Bogu i „cjelokupnom kršćanstvu”.⁸⁸

Drugi obrambeni podnesak Frankopana, odgovor na tužiteljevu repliku,⁸⁹ obiluje pravnim argumentima i pozivima na mišljenja pravnika od autoriteta. Upada u oči da na nekoliko važnih mjesta dopušta da je Frankopan „pogriješio”, tako da se stječe dojam da je Eillers usmjerio taj podnesak izbjegavanju kazne i pomilovanju više nego dokazivanju nevinosti. Ako je svojim ponašanjem pogriješio, tvrdi primjerice podnesak, Frankopan zaslužuje oprost zbog careva proglasa od 30. ožujka 1670., koji obećava pomilovanje svima koji su surađivali sa Zrinskim pod uvjetom da se povuku i ne pozivaju na oružje. Ta dva uvjeta, navodi podnesak, Frankopan je ispunio.⁹⁰ Eillers se odlučno okomio samo na one dijelove optužnice koji su Frankopana teretili time da je sa Zrinskim i u zajedništvu s Turcima pripremao napad na habsburške zemlje. Te optužbe treba odbaciti, kaže se u odgovoru, jer nema pouzdanih dokaza da je o tom napadu bio sklopljen sporazum sa sultanom.⁹¹ Istina je da je Frankopan sporazum spominjao Zagrepčanima, ali to ne znači da je on stvarno postojao. Da je postojao, imalo bi smisla da ga Frankopan taji, a ne da ga javno oglašuje. U spletke Zrinskog zapleo se zato što mu je Zrinski povjerio da kontaktima s

⁸⁶ V. Replika tužitelja na odgovor Frana Krste Frankopana, 14. veljače 1671., br. 77. Vidjeli smo da je u Replici tužitelja na odgovor Petra Zrinskog, 14. veljače 1671., br. 76, Frey izrazio dvojbu da su upute Bargiliju zločin uvrede veličanstva. U replici Frankopanu (Replika tužitelja na odgovor Frana Krste Frankopana, 14. veljače 1671., br. 77) izričito im je odrekao taj karakter, ali je ipak pronašao razlog da ih upotrijebi.

⁸⁷ O tome što je *actus proximus* potreban za kažnjivost pokušaja v. Dahm, *Das Strafrecht Italiens im ausgehendem Mittelalter*, 194.

⁸⁸ Replika tužitelja na odgovor Frana Krste Frankopana, 14. veljače 1671., br. 77.

⁸⁹ Odgovor Frana Krste Frankopana na repliku tužitelja, 18. ožujka 1671., br. 78.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ „Kad se uklone stupovi”, kaže odgovor na repliku, „urušeni propadnu krovovi.” *Ibid.*

Portom ne namjerava djelovati protiv cara, nego pokazati bečkom dvoru svoju važnost u obrani istočnih granica nasljednih habsburških zemalja, pa da zbog toga neće biti mimoiden u napredovanjima i dodjeli počasti koje zaslužuje. Frankopan mu je povjerovao, pa suradnjom sa Zrinskim nije namjeravao naškoditi caru, što je nužan uvjet za postojanje zločina uvrede veličanstva. Živež namijenjen krajišnicima zadržao je zato da ne padne u ruke Bukovačkog, a ne zbog toga da naštetiti caru naklonjenoj vojsci. Pismo Čolniću Eillers je pokušao opravdati navođenjem okolnosti iz kojih je Frankopan mogao zaključiti da kapetani Zrinskog nemaju povjerenje u njega, pa je imao razlog hiniti mržnju prema Nijemcima da bi mu odali tajne misije Bukovačkog u Turskoj.⁹² Frankopan nije pogriješio time što je do kraja ostao sa Zrinskim. Čak i ako je Zrinski gajio zle namjere protiv cara, Frankopan ga je spriječio da u očaju „rasplamsa vatru” i nagovorio ga da ode u Beč i pokori se caru.⁹³ Navođenjem pravnih autoriteta odvjetnik je zatim nastojao potkrijepiti tvrdnju iz prvoga obrambenog podneska da Frankopan nije počinio zločin uvrede veličanstva time što je propustio veze Zrinskog s Turcima prijaviti austrijskim vlastima.⁹⁴ Pozvao se na pravne izvore iz kojih se, suprotno Freyevoj tvrdnji, mogao izvesti zaključak da zločin uvrede veličanstva ne čini onaj koji razotkrije podrobnosti urote koja je vlastima poznata. Za slučaj da sud nađe da je Frankopan namjeravao naškoditi vladaru, suci moraju uzeti u obzir da se pokajao i odustao od štetnoga djelovanja, pa je zbog toga kažnjiv samo „u najmanjoj mjeri”.⁹⁵ Podnesak završava molbom Frankopana da mu se car smiluje i da ga „bez sudaca i procesa” oslobodi zatočenja.⁹⁶

5. PRIJEDLOZI SUCA IZVJESTITELJA

Budući da je Delegirani sud imao izričito laički karakter, bilo je prirodno da se jednom njegovu pravu vičnom članu povjeri funkcija izvjestitelja, koji će neukima pružiti okosnicu za raspravu i prijedlog za odluku. Dojam nepristranosti okosnice i prijedloga ugrozio je izbor Christopha Abelea za suca izvjestitelja. Spomenuli smo već da taj zagrižljivi austrijski plemić nije prikrivao antipatiju prema hrvatskim velikašima. Nesnošljivost prema Zrinskom

⁹² Pogriješio je, kaže se, tek utoliko što je u tom pismu „previše pustio peru na volju”. *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ U tu je svrhu odvjetnik naveo mišljenja nekih učenih pravnika. Dodao je da Frankopan nije bio dužan prijaviti Zrinskog jer dužnost prijave nastaje tek kad postoji opasnost za vladara. Frankopan pak te opasnosti nije bio svjestan, vjerujući Zrinskom da ne namjerava naškoditi caru. *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*

iskazao je još u istrazi,⁹⁷ a nesklonost prema Frankopanu pokazao je, kao što ćemo vidjeti, poricanjem njegovih osobnih zasluga i zasluga njegove porodice u borbama s Turcima.

Prijedlog odluke o veleizdaji Zrinskog. U uvodu prijedloga Abele se okomio na Strellov prigovor nadležnosti Delegiranoga suda prije razmotrenim argumentima dodajući im neobrazloženu tvrdnju da je Delegirani sud nadležan i po ugarskom pravu.⁹⁸ Pozivanjem na izvore rimskoga prava i njihovu razradu u komentarima učenih pravnika naveo je zatim dvadesetak oblika zločina uvrede veličanstva koje je počinio Zrinski. Pritom treba voditi računa o tome da je velikom broju navedenih zločina pridonijela okolnost da su pojmovi prividne kumulacije kaznenih djela tada još bili u povojima. Dokaze u prilog toj litaniji zločina Abele je spomenuo samo na nekoliko mjesta, ostavljajući sucima da dokaze u prilog njegovim tvrdnjama pronađu u istražnom spisu. Što se odnosa s Turcima tiče, uzeo je kao dokazano da je Zrinski poslao Bukovačkog u Tursku s namjerom da sklopi sporazum sa sultanom, pa je odašiljanjem poslanika „iskonskom carevu neprijatelju” potpao pod zločin uvrede veličanstva. Dvije dodatne uvrede veličanstva počinio je time što je poslanstvo Bukovačkog držao u tajnosti i što je odobrio s Portom sklopljene sporazume. Zločin uvrede veličanstva počinio je i time što Dvoru nije dojavio planove o trostrukome napadu Turaka na habsburške nasljedne zemlje. Te je planove uzeo za utvrđene, unatoč nesigurnim dokazima u prilog njihovu postojanju.

No, najveći broj zločina Abele je izveo iz pripreme Zrinskog za ustanak, o kojoj su postojali uvjerljivi dokazi. Naoružavanjem i drugim pripremama za obranu od carske vojske Zrinski je počinio veleizdaju „dizanjem oružja protiv cara”, a nagovaranjem zapovjednika koprivničke utvrde da mu se prikloni učinio je veleizdaju mamljenjem vojnika da se odmetnu od cara. Nakon što ga je pritislula carska vojska, počinio je višekratno zločin uvrede veličanstva slanjem emisara veziru u Budim i dvama susjednim pašama s molbom za dodjelu vojne pomoći.⁹⁹ U Gornjoj Ugarskoj poticao je plemstvo i svojega zeta kneza Rákóczyja na pobunu, a u Štajerskoj je s grofom Tattenbachom pripremao dizanje ustanka u austrijskim nasljednim zemljama. Iz svih tih aktivnosti Abele je izveo zaključak da je nakon smrti palatina Wesselényija Zrinski postao

⁹⁷ *Supra.* V. također izjave Abelea da je Zrinski bahat i da besramno opovrgava optužbe (Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82).

⁹⁸ V. Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82.

⁹⁹ Kao dokaz za traženje turske pomoći poslužilo mu je jedno pismo Zrinskog Frankopanu u kojem Zrinski kaže da je osigurao pomoć od nekoliko tisuća Turaka. V. Pismo Petra Zrinskog Franu Krsti Frankopanu (prema prijevodu na njemački jezik), 21. ožujka 1670., br. 17, i Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82, pismo Frankopanu od 21. ožujka 1670.

vođa protuhabsburške urote ne samo u Hrvatskoj nego i u Gornjoj Ugarskoj i dijelu Donje Austrije.¹⁰⁰ Proglasio ga je gorim zločincem od Nádasdyja iako je Nádasdy spletkario protiv cara kao član Carskoga tajnog vijeća i premda je Nádasdy propustio otkriti planove ugarskih plemića da se cara otme ili ubije. Zločine uvrede veličanstva Abele je izveo i iz pisama i poslanstava Zrinskog kršćanskim vladarima, od kojih je tražio novčanu pomoć za protuhabsburšku aktivnost. Za razliku od Freya, upute Zrinskog za Bargilijevu misiju u Poljskoj ocijenio je „gnjusnim” zločinom uvrede veličanstva, s napomenom da im zločinački karakter pridaje namjera pogoršanja odnosa Poljske i Austrije.¹⁰¹ Zločinom uvrede veličanstva ocijenio je i paljenje spisa koji su sadržavali dokaze o „urotničkim spletkama”.¹⁰²

Nakon što je nabrojio zločine Zrinskog, Abele se osvrnuo na njegovu obranu. Istaknuo je da se ne može uvažiti isprika Zrinskog da se nije pobunio protiv cara nego protiv osobnih neprijatelja. Poput karlovačkoga generala Herbersteina, te su osobe bile carevi dužnosnici, koji su obnašali funkcije koje im je povjerio car, pa je pobuna protiv njih istovjetna pobuni protiv cara. Osim toga, činjenica da se Zrinski digao protiv cara tako je dobro poznata da se njezino postojanje ne može zanijekati.¹⁰³ Pozivanje Zrinskog na carevu milost nije iskreno jer je do pred sam dolazak u Beč postavljao caru nedolične uvjete. Protiv obećanja milosti govori pak činjenica da je car istoga dana pisamcem izrazio naklonost Zrinskom i naredio generalu Spankauu da ga mrtvog ili živog dovede u Beč.¹⁰⁴ Odustanak Zrinskog od pobune nije bio dobrovoljan, nego plod spoznaje da se ne može oduprijeti nadiranju carske vojske. Sve u svemu, zaključio je Abele, nema razloga za dodjelu carske milosti, pa Zrinskom treba odsjeći desnu ruku i glavu i konfiscirati cjelokupnu imovinu. Budući pak da se htio učiniti vladarom Hrvatske, treba mu odsječenu glavu nabiti na kolac i izložiti na granici u njegovu Međimurju.¹⁰⁵

Prijedlog osude za veleizdaju Frankopana. U prijedlogu osude Frankopana¹⁰⁶ Abele se, kao i u svojem prijedlogu osude Zrinskog, najprije osvrnuo

¹⁰⁰ Vodstvo pobune bilo je poseban oblik veleizdaje, koji Frey nije spomenuo u optužnici, pa je navođenjem toga oblika Abele prekoračio njezine granice.

¹⁰¹ V. Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82.

¹⁰² *Ibid.*, *in fine*. I taj oblik zločina uvrede veličanstva optužnica nije spomenula, pa ju je Abele ponovo prekoračio.

¹⁰³ Poput Freya, i Abele se tako pozvao na notornost kao potkrepu svojim tvrdnjama.

¹⁰⁴ Ta je okolnost upućivala na carevu himbenost, koju je pokušala poreći Tajna konferencija, o kojoj će ubrzo biti riječi.

¹⁰⁵ Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82.

¹⁰⁶ Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Frana Krste Frankopana, 11. travnja 1671., br. 81.

na nadležnost Delegiranoga suda. Odbacio je prigovor nenadležnosti tvrdnjom da je Frankopan pripadnik staleža Donje i Unutarnje Austrije i nositelj nekih dužnosti, pa se alternativna nadležnost austrijskoga suda temelji na toj činjenici. Procesni privilegiji velikaša na koje se Frankopanov podnesak poziva, dodao je, ne vrijede u postupku za zločin uvrede veličanstva. Nabrojio je zatim niz po Frankopanu počinjenih zločina. Njegov propust da obavijesti bečki dvor o misiji Bukovačkog ocijenio je kao zločin uvrede veličanstva ponavljajući Freyev argument da je Frankopan bio dužan dojaviti što je o toj misiji doznao, čak i ako točnost saznanja nije mogao dokazati. Njegova isprika da je pismo Čolniću napisao samo zato da dozna što je Bukovački stvarno dogovorio s Portom tako je nevjerojatna da se na nju ne treba obazirati. Po saznanju za urotu Frankopan je uz nju zdušno pristao, pa je svojom aktivnošću počinio nekoliko oblika uvrede veličanstva. Davao je urotnicima savjete o pripremi pobune i sudjelovao u savjetovanjima o osvajanju Ptuja, Graza i Radkersburga.¹⁰⁷ Njegova isprika da je Zagrepčanima spomenuo dogovore s Turcima zato da bude pozvan u Graz sasvim je nevjerojatna. Posebno težak oblik uvrede veličanstva počinio je time što se prihvatio operativnoga rukovodstva pobune, pa je u tom svojstvu koncipirao pisma veziru u Budim i pašama u Bosnu i Kanjižu, a Vlasiima je obećavao privilegije i titule koji će im biti dodijeljeni ako se pridruže pobuni.¹⁰⁸ Priznao je čak spremnost podrediti se Turcima zbog uvjerenja da ga car ne može braniti.¹⁰⁹ Istina je da je pobuna ostala u pokušaju, ali je i sam njezin pokušaj kažnjiv kao uvreda veličanstva, pogotovo jer je pored odluke o pobuni došlo i do vanjskoga djelovanja urotnika. U pogledu Frankopanova sudjelovanja u sastavljanju pismenih uputa Bargiliju Abele je ponovio stav iz svojega prijedloga za osudu Zrinskog: uputama je zločinački karakter pridao njihov sadržaj, pa je sudjelovanjem u njihovu sastavljanju Frankopan počinio zločin uvrede veličanstva.¹¹⁰

Prelazeći na pitanje mogućega oprosta, Abele se usprotivio uvažavanju Frankopanova pisma pokornosti caru tvrdnjom da pismo nije bilo motivirano kajanjem, već očajem koji ga je obuzeo zbog nadiranja carske vojske. „Bacanje ničice” može dovesti do oprosta, dopustio je Abele, ali taj izraz pokornosti ne smije biti izazvan vanjskim pritiskom. Za dobivanje oprosta ne pomaže Frankopanu ni carev proglas od 30. ožujka 1670. na koji se poziva. Taj je proglas obećao oprost buntovnicima koji su, čuvši za proglas, položili oružje ili napustili Zrinskog. Frankopan pak nije mogao čuti za taj proglas jer u vrijeme

¹⁰⁷ To sudjelovanje optužnica ne spominje, pa je Abele ponovno pokazao da se ne smatra vezanim njezinim okvirima.

¹⁰⁸ Ni o Frankopanovu operativnom vodstvu pobune nema spomena u optužnici.

¹⁰⁹ Tom priznanju nema traga u dostupnim sudskim spisima.

¹¹⁰ Taj se Abeleov stav poklapao s onodobnom pravnom doktrinom. V. primjerice Farinacius, *Praxis et theoriae criminalis... pars III*, q. 84, n. 11.

njegova bijega u Beč još nije bio objavljen.¹¹¹ Pri kraju Abeleova prijedloga za osudu došla je do izražaja njegova antipatija prema hrvatskim velikašima. Usprotivio se tome da sud uzme u obzir Frankopanove porodične i osobne zasluge u obrani od Turaka. U prilog poricanju porodičnih zasluga pronašao je jedan lokalni sporazum iz petnaestoga stoljeća koji je Ivan Frankopan sklopio s Osmanlijama za silovitih Bajazidovih napada prema područjima koja su tada pripadala Veneciji. O Frankopanovim osobnim zaslugama rekao je pak da o njima nije ništa poznato, premda su procesni spisi sadržavali podatke o Frankopanovu sudjelovanju u bitkama s Turcima. Sve u svemu, zaključio je Abele, nema mjesta carevoj milosti, pa i Frankopanu treba odsjeći glavu i desnu ruku te oduzeti cjelokupnu imovinu.

6. PROVIZORNE PRESUDE

Prijedlog odluke protiv Frankopana Abele je podnio Delegiranom sudu 11. travnja 1670., a prijedlog odluke protiv Zrinskog 18. travnja. Istoga je dana sud donio provizorne presude obojici hrvatskih velikaša.¹¹² Presude nazivamo provizornima jer su, kao što znamo, morale biti podnesene Tajnoj konferenciji da predloži caru trebaju li biti potvrđene i izvršene. Okolnost da je sucima Delegiranoga suda bio dovoljan jedan jedini dan za donošenje tih dviju presuda upućuje na to da su uz manje iznimke prihvatili Abeleove prijedloge. Tajna konferencija, koju je činio najuži krug carevih savjetnika, zaključila je da provizornim presudama ne treba ništa dodavati ili ih na neki drugi način mijenjati.¹¹³ Prilazeći tim presudama, treba se prisjetiti spomenute nevoljkosti sudaca da navedu koji su po njima utvrđeni zločini označavali veleizdaju, a koji zločin uvrede veličanstva u užem smislu. Ipak se može reći da među zločinima koje presude izričito spominju prevladavaju djela koja su rimski pravni izvori (*Lex Iulia maiestatis*) i liste pravnih pisaca smatrali veleizdajom (*perduellio*).

Na temelju Abeleova prijedloga i mišljenja Tajne konferencije sastavljen je tekst presuda. Uvod presude Zrinskom¹¹⁴ navodi da je iz častohleplja pripremao ustanak protiv cara i nastojao ga provesti na razne načine. Od tih načina presuda izričito spominje „odašiljanje osoba” u Tursku, postavljanje topova

¹¹¹ Abeleu nije smetalo da po toj logici urotnik koji položi oružje samoinicijativno, bez obećanoga pomilovanja, dolazi u nepovoljniji položaj od urotnika koji položi oružje potaknut obećanim pomilovanjem.

¹¹² Presuda Náadasdyju bila je donesena dva dana poslije. V. Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, 309.

¹¹³ Mišljenje Tajne konferencije o kazni za Petra Zrinskog, Frana Krstu Frankopana i Ferencu Náadasdyja, 21. travnja 1671., s odlukom Leopolda I. od 25. travnja 1671., br. 83.

¹¹⁴ Presuda Petru Zrinskom, sastavljena 23. travnja 1671., s pomilovanjem od 29. travnja 1671., br. 85.

protiv carske vojske na čakovečke bedeme, određivanje straža protiv „njemačkih kršćana” i pokušaj da se carska tvrđava Koprivnica otrgne od vjernosti caru. Izričito se spominje i da se Zrinski spremao zajedno s Turcima izvesti prepad na nasljedne habsburške zemlje. Presuda spominje i poticaj Zrinskog plemstvu Gornje Ugarske na oružje, kojega su se neki plemići prihvatili i počinili neprijateljstva prema caru. Sve te radnje sud je lako mogao proglasiti oblicima veleizdaje prema izvorima rimskoga prava i listama učenih pravnikâ. Od zločina uvrede veličanstva nezavisnih od veza s Turcima presuda izričito navodi da je Zrinski otposlao u inozemstvo jednu osobu s pogrđnim uputama protiv cara,¹¹⁵ kao i da se dopisivao s kršćanskim vladarima tražeći pomoć za pobunu protiv cara. Neka su od tih pisama po onodobnom pravu predstavljala zločine uvrede veličanstva koji nisu prelazili u veleizdaju, pa nisu podliježali pooštrenim smrtnim kaznama. No presuda navodi da je Zrinski počinio i niz daljnjih zločina čije je postojanje utvrđeno njegovim vlastitim pismima, usmenim priznanjima i drugim dokazima koji se nalaze u spisu.¹¹⁶ U postupku „očišćenja od optužbe”, što će reći u kontradiktornom dodatku istrazi, Zrinski se nije uspio obraniti, pa ga se lišava svih časti i dobara i predaje krvniku da mu odsiječe desnu ruku i glavu. Abeleov prijedlog da se glava Zrinskog nabije na kolac i izloži u Međimurju sud nije prihvatio, ali je kaznenim sankcijama dodao u optužnici nespomenutu pravnu posljedicu da sjećanje na Zrinskog mora biti „iskorijenjeno iz svijeta”.¹¹⁷ Zanimljivo je, međutim, da su suci propustili izreći mu standardnu kolateralnu posljedicu osude zbog veleizdaje koja se odnosila na status njegova nevinoga sina.¹¹⁸

Uvod presude protiv Frankopana¹¹⁹ sadržava, kao i uvod presude Zrinskom, tvrdnju da je zbog častoljublja zaboravio dodijeljene mu časti i višekratno počinio zločin uvrede veličanstva. Počinio je taj zločin u prvom redu time što je zatajio pravovremeno stečeno saznanje o pobunjeničkim spletkama Zrinskog,¹²⁰ a zatim time što je kapetanu Zrinskog Čolniću napisao pismo koje je sadržavalo prezirne primjedbe o „carskom oružju i cijeloj njemačkoj naciji”. Po saznanju o spletkama Zrinskog udružio se s njim i postao jedan od zapo-

¹¹⁵ Suci su očito smatrali da je izričit spomen Bargilijeve misije u Poljsku politički delikatan, ali, za razliku od tužitelja, nisu dvojili o tome da je slanje emisara s protuhabsburškim zadatkom zločin uvrede veličanstva.

¹¹⁶ Upada u oči da se, za razliku od optužnice, presuda ne poziva na pravno dvojbene „proširene glasine”.

¹¹⁷ Ta je posljedica potjecala iz rimskoga prava (*damnatio memoriae*).

¹¹⁸ O toj posljedici bit će govora u svezi s izvršenjem presude.

¹¹⁹ Presuda Franu Krsti Frankopanu, sastavljena 25. travnja 1671., s pomilovanjem od 29. travnja 1671., br. 86.

¹²⁰ Treba istaknuti da se, po mišljenju nekih pravnih pisaca, neprijavlivanje spletki protiv vladara nije smatralo veleizdajom, pa je bilo zapriječeno blažim kaznama. V. Bodo, *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas*, Pars III, art. 50, q. 16.

vjednika planiranoga ustanka protiv cara, pa je kao suučesnik Zrinskog odgovoran i za njegova kažnjiva djela. Stanovnike Zagreba pokušao je nagovoriti da pristanu uz Zrinskog i oduzeo je živež koji su carske vlasti namijenile petrinjskim krajišnicima. Slao je poslanike u Tursku po pomoć protiv carske vojske i poticao Vlahe da se pridruže pobuni. Posebno mu je bilo stavljeno na teret da je sudjelovao u sastavljanju „izvjesne upute” koja je bila ispunjena pogrđnim riječima protiv cara, njegove vladavine i carskih ministara.¹²¹ U kontradiktornom dodatku istrazi nije se uspio obraniti od optužbi, pa mu, kao i Zrinskom, treba oduzeti sve časti i posjede, odsjeći mu glavu i desnu ruku, a sjećanje na njega iskorišteno iz svijeta.

7. OČITOVANJE TAJNE KONFERENCIJE

Carevo Tajno vijeće zauzimalo je vrh habsburškoga administrativnog aparata, pa bi se *mutatis mutandis* moglo usporediti sa suvremenim vijećem ministara, a carev prvi tajni savjetnik sa suvremenim predsjednikom vlade.¹²² Leopold i njegov otac, car Ferdinand III., imenovali su tako velik broj tajnih savjetnika da to tijelo nije moglo učinkovito djelovati u punom sastavu. Stoga bi car ili njegov prvi savjetnik pozivali na sastanke Vijeća samo manji broj savjetnika u koje su imali povjerenje. Tako se postupilo i u pogledu dviju Konferencija na kojima je, povodeći se za *Ferdinandeom*, morala biti donesena spomenuta odluka treba li caru predložiti da potvrdi presude protiv Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja i naredi njihovo izvršenje.¹²³ Treba spomenuti da su dva najutjecajnija člana godinu dana prije prisustvovala Tajnoj konferenciji na kojoj je bilo zaključeno da je Zrinski veleizdajica kojega treba namamiti u Beč i egzemplarno kazniti.¹²⁴ Jedna od tih osoba bio je carev prvi tajni savjetnik Lobkowitz, vojvoda od Žagaña, kod kojega su se održavale Konferencije i na kojima je vodio glavnu riječ. Druga osoba bio je predsjednik Delegiranoga suda Hocher, za kojega znamo da je obnašao funkcije usporedive s funkcijama ministra unutarnjih poslova. Tu je dvojicu vrijedno spomenuti jer je njihov utjecaj na tajne savjetnike morao biti jedan od razloga što je Vijeće moglo ispuniti svoj zadatak brzo, u slučaju Zrinskog već tri dana nakon donošenja

¹²¹ Riječ je i opet bila o pismenim uputama Bargiliju.

¹²² Važna razlika u odnosu na suvremene vlade bila je da je pored administrativnih Vijeće obnašalo i sudačke funkcije.

¹²³ Mišljenje Tajne konferencije o kazni za Petra Zrinskog, Frana Krstu Frankopana i Ferencu Nádasdyja, 21. travnja 1671., s odlukom Leopolda I. od 25. travnja 1671., br. 83.

¹²⁴ Za očitovanje Konferencije od 20. ožujka 1670. v. Očitovanje Tajne konferencije, 20. ožujka 1670., br. 14; Mailáth, *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates*, IV, 79; Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, 272-273. Nádasdyjevu krivnju Vijeće je utvrdilo još 1666., ali ga je tada car pomilovao.

presuda Delegiranoga suda. Bit će da se zbog prisutnosti Hochera pravilnost postupka Delegiranoga suda nije ozbiljno razmatrala, pa je rasprave bilo samo o izrečenim kaznama i organizaciji smaknuća osuđenih velikaša.

U pogledu kazni tajni savjetnici zaključili su da Zrinski, Frankopan i Nádasdy ne zaslužuju pomilovanje, već da ih treba smaknuti. Zbog težine počinjenih zločina, istaknuli su u svojem prijedlogu, striktno pridržavanje prava nalagalo bi strože kazne od onih koje je izrekao Delegirani sud, ali su izrečene kazne primjerene „urođenoj blagosti vladara”.¹²⁵ Nesuglasica je bilo samo u pogledu kazni Frankopanu i Zrinskom. Neki su savjetnici izrazili mišljenje da Frankopanu ne treba odsjeći desnu ruku jer mu – za razliku od Nádasdyja i Zrinskog – nisu bili poznati planovi nekih mađarskih urotnika da se Leopolda ubije.¹²⁶ Prevladao je ipak Lobkowiczev argument da Frankopana i Nádasdyja treba kazniti istom kaznom zbog toga što su obojica desnom rukom napisala pogrdne tvrdnje o caru – Nádasdy u tekstu jednoga pobudbenoga govora ugarskim staležima, a Frankopan sudjelovanjem u izradi pisma s uputama za misiju Bargilija. Neuvažena je ostala činjenica da je u poredbi s Nádasdyjem Frankopan bio mnogo manje važna osoba u ugarsko-hrvatskim spletkama protiv bečkoga dvora, kao i kasni pridošlica uroti. Bit će da je izjednačavanju kazni pridonijelo Frankopanovo pismo Čolniću, za koje su tajni savjetnici istaknuli da ga „najviše tereti”.¹²⁷ Vidjeli smo da je Frankopan tim pismom živopisno izrazio radost što će se s Turcima boriti protiv Nijemaca. Budući pak da su tajni savjetnici bili većinom njemačke narodnosti, lako je zamisliti da ih je to pismo navelo na prihvaćanje Lobkowiczeva ishitrenoga argumenta.

Opravdanost smrtne kazne bila je, začudo, dovedena u pitanje samo u pogledu Zrinskog. Kažemo začudo jer je po smrti palatina Wesselényija Zrinski doista postao *de facto* vođa pobune protiv Habsburga, ne samo u Hrvatskoj nego i Gornjoj Ugarskoj, pa nije bilo lako argumentirati da se Frankopan i Nádasdy smaknu, a da Zrinski izbjegne krvnikov mač. Tim više što se smaknuću Nádasdyja protivio papa. Pa ipak su tri savjetnika izrazila mišljenje da Zrinskog ne treba pogubiti nego doživotno utamničiti. Protiv smrtne kazne iznijeli su zasluge njegovih predaka, činjenicu da je odaslao sina u Beč kao zalog odustajanja od pobune, a posebno to što mu je car jednim pisamcem obećao

¹²⁵ Striktno pridržavanje prava moglo je ustvari dovesti do težih kazni. Red za kaznene sudove cara Karla V. iz 1532. (*Constitutio Criminalis Carolina*) određivao je raščetvorivanje kao normalnu kaznu za veleizdaju. Carpov je također zastupao mišljenje da su veleizdaji kao najtežem zločinu primjerene teže kazne od dekapitacije. Kao primjer naveo je nekoliko doista vrlo okrutnih kazni. V. Carpovius, *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*, Pars I, q. 41, n. 90-95.

¹²⁶ Bila je riječ posebno o planovima ugarskoga velikaša Vitnyédya.

¹²⁷ Molba Frana Krste Frankopana za pomilovanje, 28. travnja 1671., br. 89. Savjetnici su uzeli da ga to pismo najviše tereti, iako je s pravno gledišta presuda sadržavala teže oblike veleizdaje.

oprost.¹²⁸ Carsko obećanje milosti, primijetili su, ne smije se prekršiti. Tim se razlozima usprotivila većina tajnih savjetnika. Zasluge predaka ne koriste Zrinskom, istaknuli su, jer „što je sjajnija osoba, to je veći zločin”.¹²⁹ Važnije im je, međutim, bilo opovrgnuti tvrdnju da se Zrinskom ne smije izreći smrtna kazna jer mu je car obećao oprost. U pisamcu o kojem je riječ, naglasili su, car nije izričito spomenuo oprost, nego je samo rekao da Zrinskom ostaje „carskom i kraljevskom milošću naklonjen”.¹³⁰ No čak i da ga je izričito spomenuo, oprost se ne bi odnosio na veleizdajničku djelatnost Zrinskog koja je uslijedila nakon odašiljanja careva pisamca. Ako je neizrečeni cilj savjetnika bio pokazati da car nije himbeno poručio Zrinskom da mu ostaje sklon, teško bi se moglo reći da su u tome uspjeli. Ostaje, naime, činjenica da je car istoga dana kad je Zrinskom odaslao spomenuto pisamce naredio generalu Spankauu da Zrinskog napadne i dovede ga mrtvog ili živog u Beč.¹³¹ Što se slanja sina kao taoca tiče, savjetnici su dopustili da bi taj korak mogao utjecati na dodjelu careva oprosta da je do njega došlo dobrovoljno i iz pokajničkih pobuda. No Zrinski je poslao sina u Beč, ustvrdili su, tek nakon što je uvidio da se ne može oduprijeti nadirućoj carskoj vojsci. U pogledu doživotnoga zatočenja zaključili su pak da bi ta mjera bila loš nadomjestak za smrtnu kaznu jer je Zrinski opasan dok je na životu. U pregovorima nakon mogućega novog rata s Osmanlijama Turci bi mogli postaviti zahtjev da ga se pusti na slobodu, pa bi nastala nesigurnost za „sveukupno kršćanstvo”.¹³²

Zbog glasina koje su kolale da ugarski plemići namjeravaju umoriti cara Vijeće je razmotrilo pitanje smiju li se Zrinski i Nádasdy podvrgnuti torturi za otkrivanje suučesnika, bilo prije bilo nakon donošenja konačne presude. Plemići su bili izuzeti od „bolnoga ispitivanja” u kaznenom postupku s obrazloženjem da bi im tortura unizila dostojanstvo, ali je prevladavao stav da taj privilegij ne vrijedi u postupku za zločin uvrede veličanstva.¹³³ Začuđuje stoga

¹²⁸ Odašiljanju toga pisamca 21. ožujka 1670. prethodio je dan prije već spominjani sastanak Tajne konferencije.

¹²⁹ Mišljenje Tajne konferencije o pomilovanju Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana i Ferencá Nádasdyja, 21. travnja 1671., br. 84. Za tu tvrdnju mogli su se pozvati na: Gigas, *Tractatus de crimine laesae maiestatis*, Liber II, Rubrica *De poenis committentium crimen laesae maiestatis*, q. I, no. 15. Posebnoj strogosti prema uglednim osobama proturječio je znatan broj propisa koji su društvenoj eliti *ancien régimea* osiguravali privilegije u kaznenom postupku.

¹³⁰ Stanovište Delegiranog suda o krivnji i prijedlog presude protiv Petra Zrinskog, 18. travnja 1671., br. 82, s pozivanjem na Pismo Leopolda I. Petru Zrinskom, 21. ožujka 1670., br. 16.

¹³¹ V. Wolf, *Fürst Wenzel Lobkowitz*, 273.

¹³² Mišljenje Tajne konferencije o pomilovanju Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana i Ferencá Nádasdyja, 21. travnja 1671., br. 84.

¹³³ V. Gigas, *ibid.* (*In crimine laesae maiestatis nobilitatis privilegia cessant: quia in eo nobilis sicuti ignobilis torquetur... Nobilitas saepe auget delictum*).

da su carevi savjetnici istaknuli da potomcima uglednih porodica pripada imunitet od torture i u postupku za zločin uvrede veličanstva.¹³⁴ Bit će da su se ti savjetnici, mahom pripadnici feudalne aristokracije, zgrozili nad mogućnošću da bi osobe njihova statusa zbog opiranja vladaru mogle biti izložene sramoti ispitivanja na mukama. Tek nakon donošenja konačne presude, primijetili su, kad osuđene osobe „postaju sinovi smrti i leševi”, smiju se i potomci uglednih porodica ispitivati na mukama. Prema tom stavu Zrinski i Nádasdy mogli su po okončanju kaznenoga postupka biti podvrgnuti torturi radi otkrivanja suučesnika, ali je prevladalo mišljenje da to ne bi bilo uputno.¹³⁵ U očima pristaša mogli bi postati mučenici. Savjetnici su stoga predložili da ih se po dovršenom postupku ispita o suučesnicima pod prisegom da će istinito iskazivati¹³⁶ te da ih se samo zaplaši prijetnjom torturom.

Nakon što su odlučili predložiti caru da potvrdi presude Delegiranoga suda, savjetnici su u Vijeću manjega sastava¹³⁷ donijeli plan o tome što sve treba provesti prije, tijekom i nakon pogubljenja Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja.¹³⁸ Pritom su organizaciji Nádasdyjeva smaknuća posvetili mnogo više pozornosti no smaknuću Zrinskog i Frankopana. Poseban režim za Nádasdyjevo pogubljenje opravdavao se time da ga treba čuvati od mržnje Bečana, ali nema sumnje da je glavni razlog bila bojazan od mogućih nemira ugarskoga plemstva, koje se politici bečkoga dvora opiralo snažnije od njihova hrvatskoga pandana. Ta je bojazan uzrokovala preporuku savjetnika da se Nádasdyja tajno smakne u Beču, a Zrinskog i Frankopana javno u Bečkome Novome Mjestu. Briga za carevu osobnu sigurnost uzrokovala je i preporuku da na dan Nádasdyjeva smaknuća Leopold ostane u Laxenburgu, u kojem su bili utaboreni dijelovi dviju elitnih pukovnija austrijske vojske.

¹³⁴ V. Mišljenje Tajne konferencije o kazni za Petra Zrinskog, Frana Krstu Frankopana i Ferencu Nádasdyja, 21. travnja 1671., s odlukom Leopolda I. od 25. travnja 1671., br. 83.

¹³⁵ Mišljenje Tajne konferencije o kazni za Petra Zrinskog, Frana Krstu Frankopana i Ferencu Nádasdyja, 21. travnja 1671., s odlukom Leopolda I. od 25. travnja 1671., br. 83.

¹³⁶ Ispitivanje pod prisegom *de veritate dicenda* bilo je po austrijskom pravu dozvoljeno, ali samo za pitanja koja se nisu odnosila na osobnu krivnju. V. Frölich, *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*, Anderter Tractat, B. I, tit. 8, n. 11, str. 89.

¹³⁷ Pitanje kazni Vijeće je razmatralo u sastavu od petnaest, a organizaciju smaknuća u sastavu od samo osam članova.

¹³⁸ Mišljenje Tajne konferencije o kazni za Petra Zrinskog, Frana Krstu Frankopana i Ferencu Nádasdyja, 21. travnja 1671., s odlukom Leopolda I. od 25. travnja 1671., br. 83.

8. OBJAVA PRESUDA I NJIHOVO IZVRŠENJE

Car je prihvatio prijedloge tajnih savjetnika i potvrdio provizorne presude bez odgađanja, a njihov je sadržaj identičan sadržaju provizornih presuda, pa ga nije potrebno ponavljati. Njihovim donošenjem bio je, po onodobnom shvaćanju, okončan postupak Delegiranoga suda, ali je njegova tajnost dopuštala da se presude odmah ne objave osuđenima i javnosti. Bilo je moguće i da se neke posljedice osude za veleizdaju tek naknadno izreknu. Potpuna slika o kaznenom predmetu protiv Zrinskog i Frankopana zahtijeva stoga kraći osvrt na izvršenje presuda, o kojem doznajemo iz od bečkih vlasti odobrenoga prikaza smaknuća Zrinskog, Frankopana i Nádasdyja, koji je bio objavljen samo nekoliko mjeseci nakon njihova pogubljenja i preveden na nekoliko jezika.¹³⁹ Zbog propagandnih interesa bečkoga dvora valja neke dijelove toga prikaza uzeti *cum grano salis*, ali nema razloga posumnjati u njegovu točnost na mjestima gdje su Zrinski i Frankopan prikazani u neutralnom ili pozitivnom svjetlu.

Tajna konferencija, za koju smo spomenuli da se bavila organizacijom izvršenja izrečenih presuda, opunomoćila je dvojicu savjetnika da donose odluke povezane s izvršenjem presuda i nadziru aktivnosti povjerene vlastima Bečkoga Novog Mjesta. Jedan od njih bio je Abele, tako da je taj hrvatskim velikašima nesklon i nemilosrdan plemić sudjelovao u kaznenom predmetu protiv Zrinskog i Frankopana od njihova utamničenja do pogubljenja. U jutarnje sate 28. travnja sudjelovao je u ispitivanju Zrinskog o suučenicima, lažno prikazujući da je za njegovu torturu sve već spremno. Ispitivanje je trajalo četiri sata, ali od Zrinskog nisu dobivene nikakve nove, vlastima korisne informacije.¹⁴⁰ U vrijeme ispitivanja Zrinski još nije znao da mu je već bila pravomoćno izrečena smrtna kazna. Razlog zbog kojega ga Abele o tome nije obavijestio bilo je njegovo očekivanje da će Zrinski biti skloniji otkrivanju saveznika toliko dugo dok se nada da bi suradnjom s vlastima mogao izbjeći okrutne kazne koje su mu prijetile. O tome da ga čeka krvnikov mač Abele ga je obavijestio tek nekoliko sati po dovršenom ispitivanju. Popodne toga istog dana bio je i Frankopan ispitan o suučesnicima.¹⁴¹ I njega su, poput Zrinskog, obavijestili o smrtnoj kazni tek po dovršenom saslušanju. Nadao se pomilovanju, pa ga je vijest silno pogodila. Gradskoga suca u Bečkome Novome Mjestu, zaduženog za nadzor nad režimom utamničenja, toliko je ganula Frankopanova zdvojnost da je uspio nagovoriti nevoljkoga Abelea da ode u tamnicu i pokuša primiriti Frankopana. Ovaj mu se požalio da mu nije ostavljeno dovoljno vremena da

¹³⁹ Služili smo se talijanskim tekstom toga poluslužbenog prikaza. V. *Perfetta e veridica relatione delli processi criminali et essecutioni delli medesimi fattasi contro li tre conti Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin e Francesco Chistofforo Frangepani*, Vienna – Milano 1671.

¹⁴⁰ Ispitivanje Petra Zrinskog o suučesnicima, 28. travnja 1671., br. 87.

¹⁴¹ Ispitivanje Frana Krste Frankopana o suučesnicima, 28. travnja 1671., br. 88.

se pripremi za smrt, a u pogledu kazni potužio se na odsijecanje desne ruke – pooštrenje smrtne kazne koje je sudu predložio baš Abele. Nakon što je Frankopan izjavio da želi caru podnijeti molbu za pomilovanje, Abele ga je nastojao odgovoriti tvrdnjom da nema izgleda za pomilovanje. Car je pažljivo proučio primjerenost kazne, rekao je Frankopanu, pa je uzeo u obzir i ugled njegove porodice.¹⁴² Dodao je da Frankopan mora biti sretan što mu nije bila izrečena teža kazna predviđena za zločin uvrede veličanstva. Umjesto da gubi vrijeme pisanjem beskorisne molbe, savjetovao je Frankopanu neka se priprema za smrt i spas svoje duše.¹⁴³

Ujutro 29. travnja, dan prije pogubljenja, Zrinski se ispovjedio, odslušao misu u tamnici i izjavio da je spreman za smrt. Zamolio je da Frankopanu prenesu poruku da mu oprašta što ga je ovaj teretio svojim očitovanjima i iskazima. Po primitku poruke Frankopan je zatražio da mu se dopusti oprostaj od Zrinskog. Abele je zahtjev odobrio, pod uvjetom da bude nazočan sastanku i da se Zrinski i Frankopan služe njemačkim jezikom. Prilikom oproštajnog sastanka u predvečerje toga dana Frankopan se Zrinskom rječito ispričao. Zrinski je ispriku prihvatio, pa su se zagrlili i izljubili, a Frankopan je primijetio da će se sutradan s još većim zadovoljstvom grliti i izljubiti na drugom svijetu. Abele im je odobrio da se oprostite od supruga, pa je Zrinski uputio Ani Katarini dirljivo pismo na hrvatskom jeziku, koje je u cijelosti bilo izvršteno u prikaz smaknuća. Došlo je tako do vrlo ranog, ako ne i najranijeg, prevođenja hrvatskoga teksta na vodeće europske jezike. Budući da je Frankopanova supruga Giulia di Naro bila Talijanka, posljednji zatočenički sastavak autora *Gartlica* bio je na talijanskom jeziku.

Tijekom dana pristigla je iz Beča vijest da ih je car poštediti odsijecanja desne ruke, sramotnoga dodatka smrtnoj kazni koji ih je posebno uznemirivao.¹⁴⁴ Na Abeleovu dušu ide odluka da im se taj oprost zataji do predaje krvniku, pa im je u nekoliko navrata bilo lažno priopćeno da nije bilo nikakvih vijesti od bečkoga dvora. Rano ujutro 30. travnja Zrinski i Frankopan odslušali su misu, svaki u svojoj ćeliji. Potom je Abele obavijestio Zrinskog da mu je Kazneni sud Donje Austrije oduzeo plemićki status i da mu sina stiže „vječna infamija”, koja uključuje nesposobnost za stjecanje bilo kakvih počasti. To je bila standardna posljedica osude za veleizdaju, pa začuđuje činjenica da je nije izrekao već Delegirani sud. Kad je Zrinski zamolio Abelea da mu sin bude pošteđen

¹⁴² Prisjetit ćemo se da je u svojem prijedlogu Delegiranom sudu Abele porekao ugled Frankopanove porodice.

¹⁴³ Kasno u noći Frankopan je ipak uputio caru molbu za pomilovanje. V. Molba Frana Krste Frankopana za pomilovanje, 28. travnja 1671., br. 89.

¹⁴⁴ Presuda Petru Zrinskom, sastavljena 23. travnja 1671., s pomilovanjem od 29. travnja 1671. Br. 85 i Presuda Franu Krsti Frankopanu, sastavljena 25. travnja 1671., s pomilovanjem od 29. travnja 1671., br. 86.

infamije, ovaj mu je odgovorio izrekom proroka Jeremije: „oci jedoše kiselo grožđe, a sinovima zubi trnu”.¹⁴⁵ Tek nakon što je izašao na stratište Zrinskom je pročitana i formalno objavljena presuda, što će reći da je tek tada bila izvršena radnja koja po našem shvaćanju spada u kazneni postupak. A tek pri predaji krvniku priopćeno mu je da ga je car pomilovao od odsijecanja desne ruke. Na isti se način postupilo i s Frankopanom. Na zgražanje prisutnih, pogubljenje Zrinskog i Frankopana bilo je loše izvedeno. Dok su za smaknuće Nádasdyja bečke vlasti pronašle vještoga krvnika koji mu je jednim udarcem mačem odrubio glavu, vlasti Bečkoga Novog Mjesta povjerile su dekapitaciju Zrinskog i Frankopana nekoj nevještoj osobi, kojoj su trebala dva udarca mačem da odsiječe glavu Zrinskom, a Frankopanu je prvim udarcem promašio vrat i pogodio ga u leđa.¹⁴⁶ Na taj gnjusni način bio je *de facto* okončan kazneni progon potomaka dviju najuglednijih hrvatskih velikaških porodica.

LITERATURA

1. Bayer, Vladimir. *Kazneno postupovno pravo*, knjiga I: *Poviestni razvoj*. Zagreb 1943.
2. Bodo, Mathias [Mátyás Bodó]. *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas*. Posonii 1751.
3. Carpzovius, Benedictus [Benedikt Carpzov]. *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*. Wittebergae 1670.
4. Dahm, Georg. *Das Strafrecht Italiens im ausgehendem Mittelalter*. Berlin – Leipzig 1931.
5. Farinacius, Prosperus [Prospero Farinacci]. *Praxis et theoricae criminalis... pars III*. Lugduni 1635;... *pars quidem quarta*... Duaci 1618; ... *pars quinta*. Norimbergae 1676.
6. Farinacius, Prosperus [Prospero Farinacci]. *Tractatus integer de testibus*. Osnabrugi 1678.
7. *Ferdinandi deß Dritten Neue peinliche Landgerichts- ordnung in Oesterreich unter der Enns*, Wienn 1657.
8. Frayer, Richard. „Conviction According to Conscience: The Medieval Jurist’s Debate Concerning Judicial Discretion and the Law of Proof”. *Law and History Review* 7/1, 1989, 23-88.
9. Frölich, Ioannes Cristophorus [Johann Christoph]. *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*. Insprugg 1696.
10. Frölich, Ioannes Cristophorus [Johann Christoph]. *Nemesis Romano-Austriaco-Tyrolensis*. Insprugg 1696.
11. Gigas, Hieronymus [Girolamo Giganti]. *Tractatus de crimine laesae maiestatis insignis et elegans... per... d. Hieronymum Gigantem... elucubratus...* Lugduni 1557.
12. Lacché, Luigi „*Ordo non servatus*: Anomalie processuali, giustizia militare e „Specialia” in antico regime”, *Studi storici* 29/2 (1988).
13. Mailáth, Johann. *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates*, IV. Hamburg 1848.
14. Marchetti, Paolo. *Testis contra se. L'imputato come fonte di prova nel processo penale dell'età moderna*. Milano 1994.

¹⁴⁵ *Patres comederunt uvam acerbam et dentes filiorum obstupuerunt.*

¹⁴⁶ V. Istraga protiv krvnika Nicholasa Morra u predmetu pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, 4., 5. i 30. svibnja 1671., br. 90.

15. Mattheus de Afflictis, *Super tertium feudorum librum... commentaria*, Rubrica *Quae sunt regalia*, Francofurti 1598.
16. Oldekop, Justus. *Contra Dn. Benedictum Carpozovium tractatus duo de appellatione in causis crimina- libus*. Breae 1664.
17. *Perfetta e veridica relatione delli processi criminali et essecutioni delli medesimi fattasi contro li tre conti Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin e Francesco Chistofforo Frangepani*. Vienna – Milano 1671.
18. Rački, Acta = *Acta coniurationem Bani Petri a Zrinio et com. Fr. Frangepani illustrantia / Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana*, prir. Franjo Rački. Zagreb 1873.
19. Skinner, Quentin. *The foundations of modern political thought*, II. London 1978.
20. Toifel, Karl. *Die Turken vor Wien im Jahre 1683*. Prag – Leipzig 1883.
21. Ursaya, Dominicus [Domenico Orsaio]. *Institutiones criminales usui etiam forensi accommodatae*. Romae 1701.
22. Wolf, Adam. *Fürst Wenzel Lobkowitz, Sein Leben und Wirken*. Wien 1869.

Summary

Mirjan Damaška, PhD, PhD h.c. *

THE COURSE OF PROCEEDINGS AGAINST ZRINSKI AND FRANKOPAN**

The paper was written within the scientific research project “Zrinski-Frankopan Conspiracy - Legal Aspects” of the Marija and Mirjan Damaška Foundation. The author not only conceived, initiated, and financed the project, but also acted as the main researcher and wrote two introductory studies, the second of which is this paper. The originality of the paper stems not only from the author’s great historical legal and criminal process expertise, but also from the fact that the paper represents the first legal analysis of the original documents of the case files in the criminal proceedings against the Croatian noblemen Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan. The author analysed the criminal proceedings against the two Croatian noblemen on the basis of the procedural file and supporting documents from the criminal case stored in the Austrian State Archives which were for the first time compiled, consolidated, and published in the book *Criminal Proceedings against Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan – Documents*. Out of a total of 90 published documents, 31 were translated from German,

* Mirjan Damaška, PhD, Sterling Professor Emeritus of Law at Yale Law School, USA; mirjan.damaska@yale.edu; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-0598-089X>.

The paper was prepared for publication in the Yearbook, the summary was written, and the notes were edited by Prof. Zlata Đurđević, PhD, Full Professor with tenure at the Faculty of Law, University of Zagreb.

** The editorial board thanks the author and the publishers the Marija and Mirjan Damaška Foundation and Školska knjiga for approving the publication in this Yearbook of the study “Procedure against Zrinski and Frankopan” by Prof. Mirjan Damaška, PhD, published in the book *Criminal Proceedings against Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan – Documents*, edited by Nella Lonza in the publication by Školska knjiga from July 2023, pp. 37–64.

Latin, and Italian into Croatian for the first time. The theoretical analysis of the course of the criminal proceedings is immersed in the historical, comparative, and political context, with a detailed presentation of specific events related to defendants, witnesses, and investigative and administrative-judicial bodies. The author determined that a mixed type of criminal procedure according to the Austrian *Ferdinanda* Code was applied, and describes and analyses its inquisitorial and accusatory procedural forms in a historical comparative perspective, as well as the specificities related to the noble status of the accused, the exceptional gravity of the crime of *laesae majestatis*, torture, secrecy, and the two-stage imperial decision-making process. Individual procedural stages are described in detail, beginning with the investigation, including the initiation of proceedings and the *inquisitio specialis*, then the trial, from the composition and jurisdiction of the court, indictments, written submissions of the inquisitor and the defence attorney and the prosecutor's replies, the proposed decisions of the judge reporter, provisional judgments, statements of the emperor's Secret Conference, and lastly the announcement of the emperor's decision and the execution of the sentences. The historical significance of the proceedings lies in the fact that, with the execution of Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan, the power of two Croatian aristocratic families, which gave Croatia as many as twelve *bans* in the period from the Middle Ages until 1671, was broken. If they had not disappeared from the political stage, Croatian history would, in the author's opinion, have looked very different.

Keywords: Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, criminal proceedings, Zrinski-Frankopan conspiracy